

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวทางการป้องกันและแก้ไขการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาดังนี้

1. แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
2. แนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด
3. แนวคิดการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

2.1 แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice)

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เกิดจากการเปลี่ยนแนวคิดและวิธีคิดที่มีต่ออาชญากรรม อาชญากร และผู้เสียหาย จากเดิมที่มองว่าอาชญากรรมเป็นการกระทำที่ต่อต้าน/เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐ รัฐต้องเข้ามาดำเนินการ ผู้เสียหายไม่มีส่วนในกระบวนการ แต่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มองว่าอาชญากรรมเป็นการทำลายสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล ระหว่างผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงมุ่งแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยให้ผู้เสียหายได้มีโอกาสบอกกล่าวความรู้สึกและความเสียหาย ตลอดจนผลกระทบที่ได้รับจากอาชญากรรมหรือการกระทำที่เกิดขึ้นให้ผู้กระทำผิดของเขาต่อผู้เสียหายโดยตรง เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แล้ว คู่กรณีควรต้องรู้สึกว่ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ยุติลงแล้ว นอกจากนั้นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดด้วยหลักการยอมรับ และบูรณาการเขาให้กลับสู่ชุมชนด้วยการปรับพฤติกรรมให้เป็นผู้ที่เคารพต่อกฎหมาย

Howard Zehr (1990) ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้นำกระบวนการที่ศึ้นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ซึ่งแตกต่างไปจากกระบวนการเพื่อการแก้แค้นทดแทน (Retributive Justice) คือ ในขณะที่มาตรการเพื่อการแก้แค้นทดแทนให้ความสำคัญกับการลงโทษ แต่กระบวนการที่ศึ้นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ความสำคัญกับความพร้อม

รับผิดชอบ (Accountability) การเยียวยา (Healing) และการยุติข้อขัดแย้ง (Closure) กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงมีกระบวนการที่แตกต่างจากกระบวนการยุติธรรมแบบเดิมคือ

1. ให้ความสนใจในการฟื้นฟูแก่ผู้เสียหายและชุมชนที่ตกเป็นเหยื่อมากกว่าการให้คุณค่าในเรื่องการลงโทษผู้กระทำผิด
2. ยกระดับความสำคัญของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมให้มากขึ้น ทั้งการเข้ามามีส่วนร่วมและการให้บริการแก่ผู้เสียหาย
3. เรียกร้องให้ผู้กระทำผิดแสดงความรับผิดชอบโดยตรงต่อบุคคล และ/หรือชุมชนที่ได้รับ ความเสียหายจากการกระทำของเขา
4. กระตุ้น และสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องในการแสดงความรับผิดชอบต่อผู้กระทำผิด และให้การช่วยเหลือสนับสนุนในการตอบสนองความต้องการของผู้เสียหายและผู้กระทำผิด
5. ให้ความสำคัญกับการที่ผู้กระทำผิดแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของเขา และการเยียวยา/ การบรรเทาผลร้ายจากการกระทำผิดมากกว่าการลงโทษอย่างเฉียบขาด
6. ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อชุมชนในการปรับพฤติกรรมของผู้กระทำผิด ทั้งนี้ เพราะมองว่าอาชญากรรมอยู่ในบริบทของสังคมและมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ ของสังคม ไม่ใช่เป็นระบบปิดที่แยกส่วนออกจากสังคม

ดังนั้น การดำเนินการตามแนวคิดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ จึงต้องมีการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย และชุมชน (เดชา สังขวรรณ และคณะ, 2550 : 23-25)

John Braithwaite (1998: 323 – 344; อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2550 : 13-14) อธิบายว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึง การบรรเทาความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมให้กลับคืนสู่สภาพดีดังเดิม ทำให้เหยื่ออาชญากรรมเป็นศูนย์กลางของกระบวนการยุติธรรม ขณะเดียวกันก็บูรณาการผู้กระทำผิดและสังคมเข้าด้วยกันโดยสิ่งที่ต้องคำนึงถึงถึงเป็นประการแรกคือ การบรรเทาความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม ซึ่งหมายถึงการที่เหยื่ออาชญากรรมได้รับการชดเชยทดแทนมูลค่าของทรัพย์สินที่เสียหายรวมทั้งความเสียหายส่วนบุคคลอื่นๆ กลับคืน ซึ่งโดยรวมแล้วหมายถึง การเยียวยาสมานฉันท์ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยให้กลับคืนมาอีกครั้ง ได้แก่ ความรู้สึกของเหยื่ออาชญากรรมที่ถูกโจรกรรมบ้านเรือนทรัพย์สินจะต้องทุกข์ทรมาน เมื่อความเป็นส่วนตัวถูกล่วงละเมิดและรู้สึกไม่ปลอดภัยและเมื่อครั้งหนึ่งของผู้คนถูกทิ้งให้รู้สึกว้าวนขาดอิสรภาพพื้นฐานไป วิธีการที่ระบบกฎหมายตะวันตกรับมือกับอาชญากรรมนั้นประกอบด้วย วิธีการที่ทำให้เหยื่ออาชญากรรมมีความรู้สึกสูญเสียอำนาจ ครั้งแรกก็เสียอำนาจให้กับผู้กระทำผิด และ

ต่อมาก็เสียอำนาจให้กับพนักงานเจ้าหน้าที่ของกระบวนการยุติธรรมโดยพวกเขื่ออาชญากรรม ต้องพยายามอดกลั้นความรู้สึกต่ำต้อยเหล่านี้ไว้ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ จึงเป็นการยังให้เกิดความยุติธรรมที่รอบคอบ (deliberative justice) เป็นวิธีการที่ผู้คนใช้ความ สุขุมนุ่มนวลที่เหนือกว่าจัดการกับผลที่เกิดตามมาจากอาชญากรรมและป้องกันตนเองจาก อาชญากรรมที่อาจเกิดขึ้นในภายภาคหน้า

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับทฤษฎีอาชญาวิทยาแนวสันติวิธี (Peacemaking Criminology)

Pepinsky & Quinney (1991) และ John R. Fuller (1998 : 41; อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2550: 14-15) เป็นนักอาชญาวิทยาที่สนใจแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ได้สร้างอาชญาวิทยาแนวสันติ (Peacemaking Criminology) ขึ้น อาชญาวิทยาแนวสันติวิธี เป็นแนวคิด ทางเลือก แทนการมองปัญหาอาชญากรรมแบบคู่สงครามและความขัดแย้ง โดยเชื่อว่าการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง การแก้ไขฟื้นฟูและการร่วมมือกันของสถาบันต่างๆ จะมีส่วนสำคัญ ในการพัฒนาความหมายและความสันติสุขของชุมชน ซึ่งต้องกระทำร่วมกันในหลายระดับ คือ

1) ระดับนานาชาติ/ ระดับ โลก (International/ Global Level) ซึ่งมีญาณทัศน์ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายระหว่างสรรพชีวิตทั้งหลาย อนุรักษสิ่งแวดล้อมและร่วมต่อต้าน สงคราม

2) ระดับสถาบัน/ สังคม (Institutional/ Societal Level) แนวทางสันติวิธีสนใจ ระบบของรัฐบาล (ทั้งประชาธิปไตยและเผด็จการ) ระบบเศรษฐกิจ (ทั้งทุนนิยมและคอมมิวนิสต์) และระบบศาสนา (คริสต์ อิสลาม ฯลฯ) โดยสนใจว่าสถาบันทั้งหลายของเราจะสามารถพัฒนา และสร้างกฎเกณฑ์ทางการเมืองและบรรทัดฐานซึ่งเป็น โครงสร้างปฏิสัมพันธ์ท่ามกลางบรรดา พลเมืองทั้งหลายได้อย่างไร

3) ระดับระหว่างบุคคล (Interpersonal Level) แนวทางสันติวิธีสนใจว่าในการ แก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลนั้น แต่ละคนปฏิบัติต่อกัน ให้อำนาจต่อกัน และยกย่อง ให้เกียรติกันอย่างไร

4) ระดับภายในตัวตน (Intrapersonal Level) สนใจว่าเราปฏิบัติต่อตนเองอย่างไร แนวทางสันติวิธีได้ส่งเสริมให้เราอ่อน โยนต่อตนเอง ให้อภัยต่อการกระทำผิดของตนเอง และ เรียนรู้ที่จะสร้างความสันติสุขแก่จิตใจของเราอย่างไร

หลักการสำคัญ

หลักการสำคัญของ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” (Martin Wright, 1999: 188-189; Michael Tonry, 1998: 5-7; John Braithwaite, 1998: 323-344; กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2545 : 8-11; อ้างแล้ว: 15) คือ

1) อาชญากรรมไม่เป็นเพียงแต่การฝ่าฝืนกฎหมาย และละเมิดบรรทัดฐานสังคม ซึ่งต้องลงโทษผู้กระทำผิดเท่านั้น แต่อาชญากรรมทำให้เกิดความเสียหาย (Harm) ต่อผู้เสียหาย เพราะการกระทำความผิดทางอาญาเป็นการทำลายสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างบุคคลและความสมานฉันท์ในสังคมไปพร้อมๆ กัน

2) กระบวนการยุติธรรม ไม่ควรมุ่งเน้นเพียงแต่จับตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ โดยมุ่งผลของการแก้แค้นทดแทน (Retribution) สร้างความข่มขู่ยับยั้ง (Deterrent) และตัดโอกาสเขาไม่ให้กระทำความผิดอีก (Incapacitation) แต่ควรจะเน้นการบรรเทาความเสียหายให้ทุกฝ่าย กลับคืนสู่สภาพดีดั้งเดิม (Restoration) อีกด้วย อันเป็นที่มาของแนวคิดเรื่อง Restorative Justice คือ ต้องการฟื้นฟูความเสียหายหรือผลกระทบจากการกระทำความผิดให้สังคม

3) รัฐ จึงไม่ควรผูกขาดการดำเนินการที่มุ่งเน้นเรื่องการลงโทษเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยเพียงอย่างเดียว แต่ควรเปิดโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำความผิด และชุมชน ได้มีโอกาสหาทางออกในการแก้ปัญหาเหล่านี้ร่วมกัน

4) บุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ตามแนวคิดแบบดั้งเดิมเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น จะมีคำถามพื้นฐาน 3 ประการ คือ 1. การกระทำความผิดนั้นเป็นความผิดต่อกฎหมาย เรื่องใด มาตราใด 2. ใครเป็นผู้กระทำ 3. จะนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษได้อย่างไร

ส่วนแนวคิดแบบ Restorative Justice คำถามพื้นฐานจะเปลี่ยนไปเป็น 1. ความเสียหายหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นในเรื่องนี้คืออะไร 2. จะแก้ไขเยียวยาให้ทุกคนคืนสู่สภาพเดิมได้อย่างไร 3. ใครจะเป็นผู้แก้ไขเยียวยา และด้วยวิธีอย่างไร

ขั้นตอนการทำงานของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในทางปฏิบัตินั้น Ron Claassen (2000) ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาสันติวิธีและความขัดแย้ง มหาวิทยาลัยเพสโน แปซิฟิก แคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ได้เสนอขั้นตอนการทำงานของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ซึ่งเรียกว่า กระบวนการสร้างความสมานฉันท์ (a peacemaking process) ไว้ 6 ขั้นตอน ดังนี้ (จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548 : 160-162)

1) การเชิญชวน (invitation/safety) การเชิญหรือแนะนำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิด และผู้สนับสนุนของทั้งสองฝ่ายให้ตกลงใจที่จะเข้าร่วม การประชุม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเข้าร่วมในกระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์ที่ผู้ประสานงานจัดขึ้น โดยชี้ให้เห็นความสำคัญของการที่ทั้งสองฝ่ายจะได้ใช้เวทีนี้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ทำความ เข้าใจถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นและแสดงความรับผิดชอบเยียวยาขาดใช้ความเสียหายดังกล่าว

2) รับทราบกฎเกณฑ์พื้นฐาน (ground rule) ผู้เข้าร่วมประชุมพึงตระหนักว่ามีกฎเกณฑ์ พื้นฐานที่สำคัญๆ บางประการซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมในการดำเนินกระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์ ได้แก่ การดำเนินการที่เป็นไปตามขั้นตอนที่กำหนด การแสดงสิทธิในการตอบปฏิเสธได้ตลอดเวลา เมื่อรู้สึกว่าการกระทำที่ดำเนินนั้น ไม่ยุติธรรมสำหรับตน การไม่พูดสอดแทรกในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่ง กำลังพูด และเต็มใจที่จะดำเนินกระบวนการวิธีไปสู่ข้อสรุป

3) บรรยายความรู้สึก การสรุป และการตระหนัก (describe, summarize, and recognize) ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการวิธีทางจิตวิทยาที่ผลัดกันเป็นผู้พูดและผู้ฟัง โดยผู้ฟังจะเป็นผู้สรุปความ ภายหลังจากที่จบการฟัง ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้เชิงตระหนัก ซึ่งมีรูปแบบของการสนทนา ดังนี้

คนแรก	:	บรรยายเกี่ยวกับปัญหา ความขัดแย้ง หรือความไม่ยุติธรรมที่ประสบ
คนที่สอง	:	สรุปความ
คนที่สอง	:	บรรยายเกี่ยวกับปัญหา ความขัดแย้ง หรือความไม่ยุติธรรมที่ประสบ
คนแรก	:	สรุปความ

จากนั้น พิจารณาว่าจากประสบการณ์ดังกล่าวต่างตระหนักถึงคุณค่า ความหมาย ความรู้สึก ความเสียหายที่อีกฝ่ายประสบหรือไม่ อย่างไร ถ้ายังไม่เป็นที่ประจักษ์ให้ย้อนกลับมา ดำเนินกระบวนการในขั้นตอนนี้ซ้ำอีกครั้ง

4) แสวงหาความลงตัวในข้อตกลง (search for agreement) บูรณาการหลัก ความยุติธรรม (restore equity) เป็นขั้นตอนที่ทำการสอบถามว่าจะสามารถแก้ไขเยียวยาความเสียหายได้อย่างไรในขณะนี้ ในวิธีทางที่เป็นไปได้ แสดงเจตนาให้ความมั่นใจในอนาคต (clarify future intention) เป็นขั้นตอนที่สอบถามว่าจะสามารถป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้อีกในอนาคต ได้อย่างไร

5) สรุปข้อตกลงและแสดงความยินดี (summarize agreement and congratulate) เป็นขั้นตอนที่เขียนสรุปข้อตกลง (ถ้าบรรลุถึงข้อตกลง) กำหนดนัดประชุมเพื่อติดตามผล และ

แสดงความยินดีที่ทุกฝ่ายให้ความร่วมมือ แต่ถ้ายังไม่สามารถบรรลุถึงข้อตกลงให้ย้อนกลับไปเริ่มที่ขั้นตอนแรกอีกครั้ง

6) ติดตามผล (follow-up) เป็นขั้นตอนที่ติดตามตรวจสอบว่ามีการรักษาสัญญาด้วยการปฏิบัติตามข้อตกลงที่ได้ตกลงกันไว้หรือไม่ ถ้าได้รับรายงานว่ามีปัญหาเกิดขึ้นให้ย้อนกลับไปเริ่มกระบวนการใหม่อีกครั้ง

กระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice Process) หมายถึง กระบวนการใดๆ ก็ตามที่เหยื่ออาชญากรรมผู้กระทำผิดและหรือปัจเจกบุคคล/สมาชิกในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมได้แสดงความกระตือรือร้น ที่จะรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม โดยอาจได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลที่สามที่มีความเป็นกลางโดยกระบวนการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมถึงการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (mediation) การประชุมปรึกษาหารือ (conferencing) และการพิพากษาแบบล้อมวง (sentencing circles) ด้วย

Claassen ได้เสนอทางเลือก 4 วิธี ในการจัดการความขัดแย้ง (four options for handling conflict) โดยรวมถึงกระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในการจัดการความขัดแย้งไว้ดังนี้ (อ้างแล้ว: 163-164)

ทางเลือกที่ 1 เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียวเป็นผู้มีอำนาจ และใช้อำนาจนั้น ตัวอย่างในกรณีนี้ ได้แก่ การแก้ปัญหาความขัดแย้งบางกรณีระหว่างตำรวจกับอาชญากร โดยตำรวจแสดงอำนาจเพื่อหยุดยั้งพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของอาชญากร

ทางเลือกที่ 2 เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยบุคคลที่สาม หรือฝ่ายที่สาม ที่วางตัวเป็นกลางเป็นผู้มีอำนาจ และใช้อำนาจนั้นในการตัดสินชี้ขาดความถูกต้องของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ตัวอย่างในกรณีนี้ ได้แก่ การตัดสินคดีของศาลยุติธรรม หรืออนุญาโตตุลาการ

ทางเลือกที่ 3 เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยบุคคลที่สามหรือฝ่ายที่สาม ประสานการจัดการให้เกิดเวทีที่บุคคลทั้งสองฝ่ายซึ่งขัดแย้งกัน ได้มีโอกาสพบปะกันเพื่อเจรจาแก้ไขปัญหาความขัดแย้งกันเอง โดยทั้งสองฝ่ายเป็นผู้มีอำนาจ และใช้อำนาจในการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทระหว่างกัน ตัวอย่างในกรณีนี้ ได้แก่ การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ทางเลือกที่ 4 เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยทั้งสองฝ่ายเป็นผู้มีอำนาจ และใช้อำนาจในการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทระหว่างกันและกัน

โดยไม่มีบุคคลที่สามมาเกี่ยวข้องด้วย ตัวอย่างในกรณีนี้ ได้แก่ การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งเล็กๆ น้อยๆ ระหว่างสามีภรรยา หรือเพื่อนฝูง

Claassen อธิบายว่าทางเลือกแบบที่ 3 และแบบที่ 4 เป็นทางเลือกสำคัญในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่ใช้ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยเรียกทางเลือกที่ 3 นี้ว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice process) กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นี้สามารถใช้แก้ไขปัญหาคความขัดแย้งได้ในทุกที่ และทุกขั้นตอนที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้น ทั้งในโรงเรียน สถานที่ทำงาน ในขั้นตอนก่อนที่คดีความจะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม อยู่ระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณาดี รวมทั้งขั้นตอนภายหลังการพิจารณาดี ซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีการใช้วิธีการดังกล่าวอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในคดีเด็กและเยาวชนกระทำผิด ซึ่งมีพนักงานคุมประพฤติ นักสังคมสงเคราะห์ หรือครู ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน (facilitator) แล้วแต่กรณี

รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในทางปฏิบัติประเทศต่างๆ ทั่วโลก มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์รูปแบบต่างๆ กัน ขึ้นกับบริบทสังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นสำคัญ จำแนกได้เป็น 4 รูปแบบ ดังนี้ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548 : 145-149)

รูปแบบแรก การไกล่เกลี่ยเหยื่ออาชญากรรม – ผู้กระทำผิด (victim-offender mediation หรือ VOM) วิธีการไกล่เกลี่ยเหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิดประกอบด้วย การเผชิญหน้าระหว่างเหยื่ออาชญากรรมกับผู้กระทำผิด ซึ่งเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมและอาสาสมัครอาจทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน และมีข้อสังเกตสำคัญที่ว่าทั้งเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิดต้องพูดคุยทำความเข้าใจกันในโลกของความเป็นจริง และบนฐานของความสมเหตุสมผลของสองฝ่าย โดยพยายามขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในอนาคต การไกล่เกลี่ยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้มีการเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม โดยการจัดเวทีที่ปลอดภัยและควบคุมให้พวกเขาได้พบปะพูดคุยกับผู้กระทำผิดบนพื้นฐานของความสมัครใจ การยอมให้ผู้กระทำผิดได้เรียนรู้ผลกระทบของอาชญากรรมที่มีต่อเหยื่ออาชญากรรม และเข้ามาแสดงความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของเขาที่กระทำไป จัดหาโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิดได้ร่วมกันพัฒนาและยอมรับแผนการเยียวยาด้วยความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรมนั้น Victim-Offender Mediation เป็นวิธีการที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในทวีปยุโรป เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน สหราชอาณาจักร ทวีปอเมริกาเหนือ และออสเตรเลีย

รูปแบบที่สอง การประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conferences หรือ FGCs) การประชุมกลุ่มครอบครัวอาจใช้ในโรงเรียน โบสถ์ หรือกลุ่มสมาชิกอื่นๆ โดยกระบวนการนี้มีการเข้าถึงความเอาใจจริงเอาใจของชุมชนต่ออาชญากรรมและความเต็มใจของชุมชนที่จะยอมรับผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชนอีกครั้ง การประชุมกลุ่มครอบครัว หรือ Conference Programmers (Roche, 2003 : 66) เริ่มขึ้นในประเทศนิวซีแลนด์และได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในอเมริกาและแคนาดา ในประเทศนิวซีแลนด์และออสเตรเลีย การประชุมเป็นนโยบายรัฐที่มีกฎหมายรองรับ เช่น โครงการเว็กก้า เว็กก้า (Wagga Wagga Project) ที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างทั่วประเทศ โดยใช้การประชุมเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกสำหรับคดีเด็กและเยาวชน แต่บางครั้งก็ใช้หลังมีคำสั่งศาลแล้ว การประชุมกลุ่มครอบครัวประกอบด้วยเหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิด และสมาชิกครอบครัวผู้มีความสำคัญ หรือเพื่อนของทั้งสองฝ่าย เช่นเดียวกับการไกล่เกลี่ยที่เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมเป็นผู้ดำเนินการในขณะนี้โดยส่วนใหญ่เป็นเจ้าพนักงานตำรวจ

รูปแบบที่สาม การพิจารณาแบบล้อมวง (Sentencing Circles) การพิจารณาแบบล้อมวงเป็นที่รู้จักกันว่าเป็น “วงกลมแห่งสันติวิธี” ใช้กันอย่างแพร่หลายในกลุ่มชาวพื้นเมืองของทวีปอเมริกาเหนือโบราณ โดยเฉพาะชาวอะบอริจิน แคนาเดียน และประชากรทางตะวันตกเฉียงใต้ของอเมริกาในแคนาดา โดยผู้เข้าร่วมในการพิจารณาแบบล้อมวง ได้แก่ สมาชิกของชุมชนผู้ที่เคยทำงานเป็นผู้พิพากษา ตำรวจ และอื่นๆ มาแล้วเป็นเวลาหลายปี รวมทั้งที่เคยรับผิดชอบงานการพิจารณาคดีและงานควบคุมสอดส่องมาแล้ว การล้อมวงสามารถดำเนินการได้ในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาแล้ว ระหว่างการล้อมวงผู้เข้าร่วมจะได้รับการสนับสนุนให้พูดกันอย่างเปิดเผยด้วยความเคารพต่อผลกระทบที่เกิดจากอาชญากรรมที่มีต่อชุมชน ขณะเดียวกันก็แสวงหาวิธีในการเยียวยาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายและหาวิธีบูรณาการผู้กระทำผิด โดยใช้ชนบทเป็นสัญลักษณ์ส่งผ่านไปรอบๆ วง ผู้ที่ถือชนบทคือผู้ที่ได้รับโอกาสเป็นผู้พูดในขณะนั้นโดยไม่มีการขัดจังหวะ กระบวนการนี้อาจมีการล้อมวงเพียงวงเดียวหรือหลายวงซึ่งแต่ละคนมีโอกาสนำเสนอเรื่องราวของตนแตกต่างกันไป โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้มีการเยียวยาทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบ

รูปแบบที่สี่ คณะกรรมการบูรณาการ (Community Reparative Boards) เป็นวิธีการเชิงสมานฉันท์ในชุมชนที่หวนกลับคืนมาใหม่ เป็นต้นแบบใหม่ที่ชุมชนแสดงความรับผิดชอบต่อเด็กและเยาวชนกระทำผิดอย่างกว้างขวางรู้จักกันในนามของคณะกรรมการเยาวชน คณะกรรมการเพื่อบ้านหรือคณะกรรมการยุติธรรมทางเลือกชุมชน (youth panels, neighborhood boards or community diversion boards) คณะกรรมการนี้ใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเบี่ยงเบนคดีหรือการคุมประพฤติ ประกอบด้วยผู้คนในชุมชน ผู้กระทำผิด เหยื่ออาชญากรรม ผู้แทนจาก

กระบวนการยุติธรรม และบางครั้งก็มีสมาชิกครอบครัวของผู้กระทำผิดรวมอยู่ด้วย ใช้กับผู้กระทำ ความผิดที่ไม่ร้ายแรง และดำเนินการเช่นเดียวกับรูปแบบอื่นๆ คือ มีการพูดคุยกันด้วยความเคารพ ก่อนที่คณะจะพิจารณาโทษ คณะกรรมการเหล่านี้มีความสำคัญต่อสมาชิกชุมชนในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมในขั้นตอนที่อยู่ระหว่างชุมชนกับระบบงานยุติธรรมทางอาญา อย่างไรก็ตาม Roche พบว่า บางแห่งมีการใช้โปรแกรมที่มีรูปแบบผสมผสาน (multi-form programs) คือ มีการใช้รูปแบบทุกรูปแบบดังกล่าวข้างต้น คือ ทั้งแบบ mediation (ทั้งทางตรงและทางอ้อม), แบบ conference หรือ แบบ circle โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์และตัวแปรอื่นๆ ที่เข้ามาแทรกซ้อนในขณะนั้น

ประเภทคดีที่สามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (2545: 15-16; อ้างแล้ว: 150-154) ระบุว่าไม่ได้มีกฎเกณฑ์กติกาว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ใช้ได้กับความผิดเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนใหญ่จะนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับความผิดประเภทที่เด่นชัด ได้แก่

1. ความผิดที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำ (Juvenile Delinquents) ประเทศออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับคดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำผิด โดยระบบกฎหมายกำหนดไว้ในหลายๆ ประเทศในยุโรป เช่น อังกฤษ เยอรมัน ออสเตรเลีย ฯลฯ รวมทั้งแคนาดา และสหรัฐอเมริกาที่ใช้เป็นวิธีนี้เป็นหลักเพิ่มมากขึ้น ส่วนรูปแบบที่ใช้จะมี ลักษณะเช่นกันเดียวกัน คือ ใช้รูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัว (family group conferences หรือ FGCs

2. ความผิดจากความรุนแรงในครอบครัว (Domestic Violence) กรณีความรุนแรงในครอบครัวนี้เป็นปัญหาสังคมกึ่งอาชญากรรม ที่ต้องใช้ช่องทางพิเศษของกระบวนการยุติธรรม หรือใช้กระบวนการยุติธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ เพื่อให้ความสำคัญกับเหยื่อหรือผู้เสียหาย ในฐานะ ประธานของปัญหามากยิ่งขึ้นกว่าเดิม โดยคำนึงถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้เสียหายและแสวงหาวิธีการที่จะให้ผู้กระทำผิดเยียวยาชดใช้ และปรับปรุงนิสัยความประพฤติอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถนำมาใช้กับเรื่องนี้ได้

3. ความผิดอาญาต่อส่วนตัวหรือความผิดอาญาที่ขอมความกันได้ คดีอาญาประเภทนี้เป็นความผิดที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะให้เป็นความผิดอันขอมความได้ ซึ่งโดยปกติจะมีลักษณะที่กระทบกระเทือนต่อสิทธิส่วนบุคคล มิได้กระทบกระเทือนสาธารณชน กฎหมายจึงยินยอมให้ถอนคำร้องทุกข์ หรือขอมความกันได้ และเมื่อขอมความกันได้แล้ว ผู้เสียหายจะนำคดีมาฟ้องร้องอีกไม่ได้ คดีอาญาประเภทความผิดที่ขอมความกันได้ตามประมวลกฎหมายอาญาของไทย ได้แก่ ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา (มาตรา 276 วรรค 1) ความผิดฐานอนาจาร (มาตรา 278

และมาตรา 284) ความผิดฐานทำให้เสื่อมเสียเสรีภาพ (มาตรา 309 วรรค 1) ความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขังผู้อื่น (มาตรา 310 วรรค 1 และมาตรา 311 วรรค 1) ความผิดฐานหมิ่นประมาท (มาตรา 326-328) ความผิดฐานฉ้อโกง (มาตรา 341-342, 344-346 และมาตรา 349-350) ความผิดฐานยักยอกทรัพย์สิน (มาตรา 352-355) ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์สิน (มาตรา 358-359) ความผิดฐานบุกรุก (มาตรา 362-364) ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีความผิดที่กฎหมายกำหนดให้เป็นความผิดอันยอมความได้ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว เมื่อเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิดเป็นญาติกันตามมาตรา 71 ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ (มาตรา 334-335) ความผิดฐานวิ่งราวทรัพย์ (มาตรา 336 วรรค 1) ความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน (มาตรา 343) ความผิดฐานรับของโจร (มาตรา 357) ความผิดฐานทำให้ทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อสาธารณประโยชน์เสียหาย (มาตรา 360)

4. ข้อพิพาททางแพ่งเกี่ยวเนื่องทางอาญา การกระทำผิดบางอย่างผู้กระทำมีความผิดทั้งทางแพ่งและทางอาญา เนื่องจากการกระทำนั้นเข้าองค์ประกอบความผิดทางอาญา ในขณะที่เดียวกันยังทำให้ผู้อื่นได้รับความเสียหายด้วย ลักษณะของการกระทำที่เป็นความผิดทางแพ่งเกี่ยวเนื่องทางอาญา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญานั้น ผู้กระทำผิดต้องรับผิดชอบตามกฎหมาย และยังคงชดเชยค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนให้กับผู้เสียหายอีกด้วย เพราะฉะนั้นข้อพิพาทในลักษณะนี้จะระงับลงได้ก็ต่อเมื่อคู่พิพาทตกลงประนีประนอมกันทั้งคดีอาญาและคดีแพ่งด้วย

5. ความผิดเล็กๆ น้อยๆ อื่นๆ เพื่อหลีกเลี่ยงการจำคุกระยะสั้น คดีอาญาประเภทนี้เป็นความผิดประเภทที่แม้จะมีโทษเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่กฎหมายมิได้บัญญัติให้เป็นคดีความผิดอันยอมความกันได้ เพราะถือว่าเป็นความผิดต่อแผ่นดิน ทำให้ต้องมีการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีไปตามลำดับขั้นตอน แต่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมแต่ละลำดับ ได้แก่ ตำรวจ อัยการ และศาล อาจใช้ดุลยพินิจเพื่อเบี่ยงเบนคดีประเภทนี้ออกนอกกระบวนการตามอำนาจที่กฎหมายกำหนดไว้ได้ ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้โทษจำคุกระยะสั้นอันก่อให้เกิดผลเสียหายแก่ผู้กระทำผิดและสังคมมากกว่า รวมทั้งลดความแออัดในเรือนจำได้ทางหนึ่ง ความผิดคดีอาญาเล็กๆ น้อยๆ ประเภทนี้ได้แก่ ความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี เช่น ความผิดฐานลักทรัพย์ (มาตรา 334) ความผิดฐานวิ่งราวทรัพย์ (มาตรา 336) ความผิดที่กระทำโดยประมาท เป็นต้น

ขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมที่สามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นมาตรการที่สามารถใช้ได้ในทุกขั้นตอน ทั้งก่อนพิจารณา ระหว่างการพิจารณา และภายหลังจากการพิพากษาคดี ดังนี้ (อ้างแล้ว: 154-156)

ขั้นตอนก่อนคดีความเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม มีการใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์ โดยชุมชน สำหรับคดีความอาญาบางประเภทที่ไม่ร้ายแรง ก่อนมีการร้องทุกข์กล่าวโทษ ต่อเจ้าพนักงานสอบสวน เช่น ประเทศฝรั่งเศสจะใช้รูปแบบที่เรียกว่า คณะกรรมการบูรณาการชุมชน (community reparative boards) เป็นจำนวนมาก

ขั้นตอนเมื่อคดีความเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและก่อนพิพากษาคดี มีการใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์ในชั้นพนักงานสอบสวน ชั้นพนักงานอัยการ และชั้นพิจารณาคดีของศาลก่อนที่จะมีคำพิพากษา โดยในประเทศตะวันตกส่วนใหญ่ใช้พนักงานคุมประพฤติ หรือนักสังคมสงเคราะห์ ดำเนินกระบวนการวิธีการสมานฉันท์ โดยใช้รูปแบบการพิจารณาแบบล้อมวง (sentencing circle) สำหรับกรณีผู้กระทำผิดเป็นชนพื้นเมืองในประเทศแคนาดา และสหรัฐอเมริกาบางมลรัฐ และใช้รูปแบบการไกล่เกลี่ยเหยื่อ – ผู้กระทำผิด (victim-offenders mediation หรือ VOM) อย่างกว้างขวาง สำหรับผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ทั้งในยุโรปและอเมริกา

ขั้นตอนหลังการพิจารณาคดี ในยุโรป ทวีปอเมริกาเหนือ และทวีปออสเตรเลีย มีการใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์ในชั้นราชทัณฑ์อย่างกว้างขวางเช่นกัน โดยใช้เมื่อมีการจำคุกผู้กระทำผิดไประยะหนึ่งแล้ว เมื่อผู้กระทำผิดได้รับการพักการลงโทษ และในช่วงก่อนที่ผู้กระทำผิดจะสิ้นสุดการรับโทษจำคุกกลับคืนสู่ชุมชน โดยใช้รูปแบบการไกล่เกลี่ยเหยื่อ – ผู้กระทำผิด (victim-offenders mediation หรือ VOM) เช่นกัน

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สำหรับเด็กและเยาวชน : ระบบการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนของประเทศไทย (กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, 2547: 42-45)

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนได้จัดทำคู่มือการปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ผู้ประสานการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน เพื่อดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยมีหลักการและแนวคิด ดังนี้

กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนของประเทศไทยมีแนวความคิดในการจัดตั้งที่แยกมาจากกระบวนการยุติธรรมสำหรับผู้ใหญ่ โดยมีฐานความคิดมาจากแนวคิดของประเทศตะวันตก โดยเฉพาะประเทศอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา ก่อนที่ประเทศไทยจะมีกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนตามแนวคิดสากล ประเทศไทยได้มีแนวความคิดในการจัดตั้งศาลพิเศษเฉพาะด้าน เพื่อพิจารณาคดีอาญาที่ผู้กระทำผิดอายุไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ ก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนและพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 และภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ศาลคดีเด็กและเยาวชน และสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจึงได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2495

โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพิทักษ์ปกป้องคุ้มครองสวัสดิภาพ และประโยชน์ที่ดีที่สุดแก่เด็กและเยาวชน เน้นการบำบัดแก้ไข พื้นฟูเด็กและเยาวชนให้กลับตนเป็นพลเมืองดี

รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนของประเทศไทย เป็นกระบวนการที่เน้นในอำนาจของรัฐ (Power of State) ในการเข้าไปแทรกแซงการปกครอง ของบิดามารดาเมื่อเห็นว่าบิดามารดาไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ เป็นเหตุให้เด็กและ เยาวชนกระทำผิด รวมทั้งการควบคุมพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน โดยรัฐจะเข้าไปแทรกแซงการ ปกครองและทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นผู้ปกครอง (Parens Patriae) ของเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด และมี หน้าที่ในการควบคุมดูแล อบรมบ่มนิสัยให้เด็กและเยาวชนกลับตนเป็นคนดี สามารถพัฒนา กลับคืนสู่สังคมได้อย่างราบรื่น ซึ่งในการดำเนินงานและการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด ทั้งในอดีตและปัจจุบัน รัฐจะรับภาระหน้าที่ทั้งหมดในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม และดำเนินการบำบัดแก้ไข พื้นฟู ป้องกันและพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยแยกเด็กและเยาวชน ออกจากครอบครัวและชุมชน รวมทั้งตัดครอบครัวและชุมชนออกจากกระบวนการดังกล่าว เนื่องจาก ภาครัฐมีข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณ บุคลากร และทรัพยากรที่เกี่ยวข้องในการดูแลเด็กและ เยาวชนที่กระทำผิด ส่งผลให้ไม่สามารถอำนวยความสะดวกได้อย่างทั่วถึงและเสมอภาคกัน ไม่สามารถดำเนินงานด้านการบำบัด แก้ไข พื้นฟู และพัฒนาเด็กและเยาวชนได้อย่างมี ประสิทธิภาพ เด็กและเยาวชนไม่สามารถปรับเปลี่ยนนิสัย ความประพฤติ และกลับตนเป็นพลเมืองดีได้ ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมและได้หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว นอกจากนี้กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนยังทำให้ การดำเนินชีวิตตามปกติของเด็กและเยาวชนชะงัก ทำให้ขาดโอกาสในการศึกษาเล่าเรียน หรือ การทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่เด็กและเยาวชนถูกควบคุมตัวไว้ หรือต้องเข้ารับการฝึกอบรม กระบวนการดังกล่าวอาจทำให้เด็กและเยาวชนต้องถูกคัดชื่อออกจากโรงเรียน ไม่สามารถกลับไป เรียนต่อได้ หรือต้องขาดจากการศึกษาแบบถาวร หรือต้องออกจากงานและไม่สามารถหางานใหม่ได้ เมื่อเสร็จสิ้นคดีแล้ว หรืออาจถูกสังคมกีดกัน ไม่ให้โอกาส เช่น ไม่ยอมรับเด็กและเยาวชนเข้าเรียน หรือเข้าทำงาน เนื่องจากไม่ไว้ใจเด็ก เห็นว่าเด็กมีมลทินติดตัว โดยมีความคิดและความเข้าใจ หรือ หวาดระแวงว่าเด็กและเยาวชนเหล่านี้อาจจะเรียนรู้สิ่งเลวร้ายต่างๆ มาจากเพื่อนเด็กและเยาวชน ที่อยู่ในสถานควบคุม หรืออยู่ในศูนย์ฝึกและอบรมด้วยกัน

เด็กและเยาวชนที่ต้องคำพิพากษาว่ากระทำผิดจะมีสภาพทางร่างกาย สภาพทางจิตใจ และสภาวะทางสังคมของเด็กและเยาวชนเปลี่ยนไป เด็กและเยาวชนจะหมดความภาคภูมิใจในตัวเอง และมองว่าตนเองเป็นผู้ด้อยค่า เป็นผู้ต้องหา หรือผู้ต้องขัง ถูกสังคมรังเกียจ และผลักไส แนวทาง

การใช้ชีวิตของเด็กและเยาวชนจะหยุดชะงักไม่ได้พัฒนาตามวัย ทำให้เด็กและเยาวชนมีแนวโน้มที่จะกระทำผิดซ้ำได้ง่ายขึ้น การที่เด็กและเยาวชนต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ยังเยาว์วัยทำให้อายุของเด็กและเยาวชนเหล่านี้ต้องสะดุดหยุดลง และถูกสังคมผลักไสให้ “ตกขอบสังคม” และได้รับโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าของสังคม ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยการใช้กระบวนการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน จึงเป็นทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนที่ได้นำมาใช้เป็นกระบวนการทางเลือกกระบวนการหนึ่ง

ในอดีตที่ผ่านมาการแก้ไขปัญหาคriminalization ของเด็กและเยาวชน กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนไทย จะมุ่งเน้นไปที่การป้องกันปราบปรามและลงโทษผู้กระทำผิด โดยให้ความสำคัญกับผู้กระทำผิดมากกว่า ซึ่งผลที่ตามมาคือปัญหาการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนกลับทวีความรุนแรงและมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดปัญหาความแออัดยัดเยียดของเด็กและเยาวชนในสถานแรกรับ และสถานฝึกและอบรม เกิดปัญหาการหลบหนีและการจลาจลของเด็กและเยาวชน จากสภาพปัญหาดังกล่าว รัฐบาลและกระทรวงยุติธรรมจึงมีนโยบายและแนวความคิดที่จะหามาตรการที่เหมาะสมในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด โดยการสร้างมาตรการทางเลือกหรือกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ซึ่งเป็นมาตรการที่สำคัญที่ถูกกำหนดขึ้นมาเป็นนโยบายเพื่อใช้เป็นมาตรการแบ่งเบาภาระคดี (Diversion) ออกจากกระบวนการยุติธรรมไม่ว่าจะเป็นมาตรการที่จะนำมาใช้ในขั้นตอนใดของกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน โดยการดำเนินงานตามแนวทางของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะมุ่งให้ผู้เสียหายหรือเหยื่อได้รับการเยียวยา และชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้น อีกทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนของผู้กระทำผิดได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบำบัด แก้ไขด้วย ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้จะแตกต่างไปจากแนวความคิดเดิมที่มุ่งแก้ไขเฉพาะผู้กระทำผิดเท่านั้น ดังนั้นเพื่อเป็นการตอบสนองนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงยุติธรรม กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจึงมีนโยบายที่จะนำเอามาตรการหันเหคดีเด็กและเยาวชนออกจากกระบวนการยุติธรรมโดยใช้วิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน (Family and Community Group Conferencing) เป็นมาตรการทางเลือกหนึ่งสำหรับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด ซึ่งสามารถดำเนินการได้ เนื่องจากมาตรา 63 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ได้บัญญัติว่า “ในกรณีที่เด็กและเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิด เมื่อผู้อำนวยการสถานพินิจฯ พิจารณาโดยคำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ ฐานะ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน และพฤติการณ์ต่างๆ แห่งคดีแล้ว เห็นว่าเด็กและเยาวชนอาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง และ

เด็กและเยาวชนนั้นยินยอมที่จะอยู่ในความควบคุมของสถานพินิจด้วยแล้ว ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจ แจ้งความเห็นไปยังพนักงานอัยการ ถ้าพนักงานอัยการเห็นชอบด้วยแล้วให้มีอำนาจสั่งไม่ฟ้องเด็กและเยาวชนนั้นได้ คำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการนั้นให้เป็นที่สุด”

ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน (Family and Community Group Conferencing) ที่ผู้ต้องหาร่วมกับผู้เสียหายและครอบครัวชุมชนได้ร่วมประชุมกันเพื่อกำหนดวิธีการเยียวยาภายใต้การดูแลของรัฐที่ประเทศไทยเลือกนำมาใช้ โดยจะปรับให้เหมาะสม เพื่อให้ชุมชนและสมาชิกในครอบครัวเด็กและเยาวชนผู้กระทำผิดได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการกระทำของเด็กในการจัดการแก้ไขฟื้นฟูความเสียหาย เมื่อมีการจับกุมเด็กและเยาวชนผู้กระทำผิดขึ้น และหากผู้กระทำผิดให้การรับสารภาพว่าได้กระทำความผิดจริงและผู้เสียหายยินยอมให้ผู้กระทำผิดชดเชยความเสียหาย การประชุมกลุ่มครอบครัวจึงจะเกิดขึ้น สำหรับผู้มีหน้าที่รับผิดชอบเป็นผู้ประสานงานการประชุม (Facilitator) ให้ผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด สมาชิกในครอบครัวทั้งสองฝ่ายและชุมชนประชุมร่วมกัน โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นคนกลางให้ความช่วยเหลือไกล่เกลี่ยเมื่อผู้กระทำผิดพร้อมที่จะแก้ไขชดเชยด้วยการทำกิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์ หรือชดเชยด้วยประการอื่นจนผู้เสียหายพอใจและให้อภัย เมื่อทุกฝ่ายเห็นชอบและมีการเยียวยาแล้ว เด็กและเยาวชนจะได้รับ โอกาสในการกลับตนเป็นคนดีที่สังคมยอมรับ โดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีและไม่ถือเป็นผู้กระทำผิด อันเป็นการแก้ไขและพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคมที่ยั่งยืนและถาวร อีกทั้งช่วยลดปริมาณคดีสู่ศาล ตลอดจนเป็นการลดการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนอีกด้วย

หลักการในการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน มีดังนี้ (เรื่องเดียวกัน: 46-47)

1. การประชุมกลุ่มครอบครัวเป็นมาตรการเสริมกับกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ไม่ได้ทำความผิดร้ายแรง และยังไม่ได้รับโอกาสโดยการให้เยียวยาความเสียหายด้วยกระบวนการทางเลือกแทนกระบวนการยุติธรรมปกติ
2. เป็นการให้ โอกาสเด็กและเยาวชนได้กลับตัวแก้ไขความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของตน โดยไม่ต้องมีตราบาปติดตัวอันจะเป็นผลร้ายต่ออนาคตของเด็กและเยาวชน
3. เด็กและเยาวชนต้องรับสารภาพด้วยความสมัครใจและรับผิดชอบต่อการกระทำผิดของตน
4. เด็กและเยาวชนได้รับรู้ผลกระทบต่อเนื่องและความเจ็บปวดที่ผู้เสียหายได้รับจากการกระทำของตน

5. เด็กและเยาวชนต้องพยายามแก้ไขผลร้ายจากการกระทำของตนที่เกิดกับผู้เสียหาย หรือผู้อื่น
6. ครอบครัว (และชุมชน) ต้องเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบกับการกระทำของเด็กและเยาวชน
7. ผู้เสียหายจะต้องมีส่วนในการให้ข้อมูลความทุกข์หรือความเสียหายที่ได้รับ และพูดคุยกับเด็กและเยาวชนผู้ต้องหา
8. การขอโทษอย่างจริงใจ โดยเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดต่อผู้เสียหายเป็นปัจจัยสำคัญในความสำเร็จ
9. อาจให้มีการชดใช้ความเสียหายเป็นทรัพย์สินหรือโดยการทำงานชดใช้หรือการกระทำโดยทางอื่นแก่ผู้เสียหาย ตามความเหมาะสม
10. ครอบครัวเป็นผู้ประชุมกำหนดโทษและมาตรการที่จะแก้ไข เยียวยาเด็กและเยาวชนนั่นเอง (ภายใต้หลักการที่ว่า : ไม่มีใครหวังดีต่อเด็กและเยาวชนเกินกว่าพ่อแม่ หรือครอบครัวของเด็กและเยาวชนเอง) แต่มาตรการในการลงโทษและแก้ไขนั้นต้องได้รับความเห็นชอบจากทุกฝ่าย ทั้งผู้เสียหายและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
11. เด็กและเยาวชนรู้ว่าถูกลงโทษโดยพ่อแม่ ไม่ใช่คนแปลกหน้า
12. โทษที่ลงต้องไม่ทำลายชีวิตปกติของเด็กและเยาวชน ต้องเป็นไปเพื่อให้เด็กและเยาวชนกลับตนเป็นคนดี และอยู่ได้อย่างปกติในครอบครัวและสังคม โดยไม่ถูกผลักดันให้กลับมาทำความผิดซ้ำอีก
13. ข้อตกลงในการลงโทษเด็กและเยาวชนที่ครอบครัวกำหนดต้องทำหนังสือ และต้องได้รับความเห็นชอบจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดกับครอบครัวต้องปฏิบัติตามนั้น
14. หากเด็กและเยาวชนปฏิบัติได้ครบถ้วนตามข้อตกลงก็จะไม่ถูกดำเนินคดีต่อไป และถือเสมือนว่าไม่เคยกระทำผิดมาก่อนเลย
15. หากเด็กและเยาวชนไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงให้ครบถ้วน เด็กและเยาวชนจะถูกดำเนินคดีที่ศาลเยาวชนฯ ต่อไป
16. ในกรณีที่ไม่มีครอบครัว หรือครอบครัวไม่รับผิดชอบ ภาครัฐ (กระทรวงพัฒนาสังคมฯ) หรือองค์กรเอกชนอื่นจะเข้ามาทำหน้าที่แทน (เช่น มาตรการตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กฯ)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด

2.2.1 การกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน (Juvenile Delinquency)

การกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน (Juvenile Delinquency) ในทางวิชาอาชญาวิทยาไม่ถือว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นอาชญากรรมแต่จะเรียกการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนว่า “การกระทำความผิด” และไม่เรียกเด็กและเยาวชนผู้กระทำผิดว่าเป็นอาชญากร แต่ถือว่าเป็นเพียงเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด โดยความหมายของเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดของไทยจะพิจารณาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ซึ่งเป็นแนวคิดหลักในการนำมาใช้พิจารณาคดีเด็กและเยาวชนแยกจากคดีผู้ใหญ่ ได้อธิบายเกี่ยวกับการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนพอสรุปได้ว่า หมายถึง การกระทำความผิดอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา และกฎหมายอื่นที่มีโทษทางอาญา และการกระทำความผิดต่อกฎหมายอื่นๆ ซึ่งบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของศาลเยาวชนและครอบครัวจะพิพากษาหรือมีคำสั่ง โดยได้นิยามคำว่า “เด็ก” และ “เยาวชน” ไว้ว่า เด็ก หมายถึง บุคคลอายุยังไม่เกินสิบห้าปีบริบูรณ์ และเยาวชน หมายถึง บุคคลอายุเกินสิบห้าปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์ โดยเกณฑ์ที่ใช้แยกเด็ก หรือเยาวชน ก็คืออายุของบุคคลนั้น โดยให้พิจารณาว่าในวันที่การกระทำความผิดได้เกิดขึ้นนั้น ผู้กระทำมีอายุเท่าไร หากผู้กระทำมีอายุยังไม่เกิน 15 ปีเต็ม ถือว่าบุคคลนั้นเป็น “เด็ก” แต่หากบุคคลนั้นมีอายุเกิน 15 ปีเต็ม แต่ยังไม่ถึง 18 ปีเต็ม ถือว่าบุคคลนั้นเป็น “เยาวชน” ไม่ว่าบุคคลนั้นจะบรรลุนิติภาวะโดยการสมรสก่อนอายุครบ 18 ปี (ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 20) หรือไม่ก็ตาม

กฎหมายได้พยายามผ่อนผันบรรเทาโทษและให้โอกาสเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดได้มีโอกาสกลับตัวเป็นคนดี แต่ถือว่าเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด และเปรียบเสมือนไม่อ่อนที่คัดงาย สามารถแก้ไขให้กลับตัวเป็นคนดีได้ไม่ยาก จึงไม่สมควรใช้วิธีปฏิบัติต่อเขาเยี่ยงอาชญากร เพราะการกระทำเช่นนั้นเท่ากับผลักดันให้เขายังถลาลึกลงไปสู่ความชั่วร้ายจนไม่อาจกลับตัวได้ และเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะกลายเป็นอาชญากรที่มีสันดานชั่วร้ายไปจริงๆ ดังนั้นจึงเกิดแนวความคิดในการจัดตั้งกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนขึ้น แยกต่างหากจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับผู้ใหญ่ โดยมีความมุ่งหวังจะให้การสงเคราะห์ฟื้นฟูควบคุม และกวดขันด้านวินัยเท่าที่จำเป็นตามควรแก่กรณี โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของเด็กและเยาวชนพร้อมกับคำนึงถึงความปลอดภัยของสังคมด้วย (คณะนิติศาสตร์, 2549 : 30 อ้างถึงใน คณิงนิจ วิทกมาตย์, 2552: 16)

2.2.2 สาเหตุการกระทำผิดและการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชน

การกระทำผิดของบุคคลทั้งผู้ใหญ่ เด็กและเยาวชนมิใช่เพียงสาเหตุเดียวหรือปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเท่านั้น แต่กลับมีสาเหตุต่างๆ กันไป และเกิดขึ้นจากองค์ประกอบด้วยกันหลายตัว ซึ่งมีความพยายามของนักอาชญาวิทยา ผู้ปฏิบัติงาน นักวิจัยและผู้ศึกษาที่ศึกษาจากแนวคิดทางด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น อาชญาวิทยา การแพทย์ สังคม เป็นต้น เพื่อนำมาอธิบายสาเหตุของการทำความผิด เพื่อจะหาแนวทางในการป้องกันและแก้ไขต่อไป ซึ่งสาเหตุแห่งการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนมาจากหลายสาเหตุ สามารถแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้ (คณิงนิจ วิหคมาตย์, 2552: 17-19)

1. สาเหตุภายในของตัวผู้กระทำผิดเอง ได้แก่

1.1 ความบกพร่องทางร่างกายอันเกิดจากพันธุกรรม เช่น โรคปัญญาอ่อน ความบกพร่องทางบุคลิกภาพ ความพิการและโรคภัยไข้เจ็บ ทำให้รู้สึกตัวว่าบกพร่อง เกิดความแปรปรวนทางจิต อาจแสดงพฤติกรรมบางอย่างเป็นการชดเชย

1.2 ภาวะแห่งจิต เยาวชนมีภาวะแห่งจิตยังไม่ถึงวุฒิภาวะ มีอารมณ์รุนแรง ฉุนเฉียว ค่นองและกำลังอยู่ในสภาพของการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและฮอร์โมน ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจรวมทั้งการผ่านประสบการณ์อันเจ็บปวดทางจิตใจ เช่น การถูกล่วงละเมิดทางเพศ การกระทำทารุณกรรม การถูกทอดทิ้งในวัยเด็ก นอกจากนี้ในส่วนของสัญชาตญาณเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเองไม่มีใครสั่งสอน หรืออบรมให้ เช่น ความอยากรู้อยากเห็น ความอยากผจญภัย หรือสัญชาตญาณทางกามารมณ์ ซึ่งก่อให้เกิดการกระทำผิดได้

1.3 สติปัญญา บุคคลแต่ละคนย่อมมีสติปัญญาต่างกัน ซึ่งคนที่โง่อาจตกเป็นเหยื่อโดยถูกชักจูงจากบุคคลที่ฉลาดกว่าให้ทำผิดกฎหมาย นอกจากนี้ยังพบว่าสติปัญญาที่ต่ำมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมอาชญากรรมบางลักษณะที่มีความจำเพาะ โดยเฉพาะการกระทำผิดทางเพศ

2. สาเหตุภายนอกของตัวผู้กระทำผิดเอง ได้แก่

2.1 สาเหตุทางครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมขั้นต้นหรือขั้นพื้นฐาน บิดามารดาข่อมเป็นทุกสิ่งทุกอย่างให้แก่บุตร เป็นพ่อแม่ผู้ให้กำเนิด เป็นครูคนแรกที่จะสอนให้เรียนรู้สังคม เป็นเพื่อนคนแรกที่ได้พบและเป็นสิ่งแวดล้อมแรกที่ได้พบ ถ้าบิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางพฤติกรรมในครอบครัว การรักใคร่ปรองดองและความมีเหตุมีผล ก็จะเป็นสิ่งที่ลูกประทับใจเอาเป็นแบบอย่างได้ ลักษณะครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดของเด็ก ได้แก่

ก. ครอบครัวไม่อบอุ่น อันเนื่องจากความไม่ปรองดองกันในครอบครัวระหว่างพ่อแม่ มีการทะเลาะวิวาทกันบ่อยๆ ครอบครัวแตกแยกหรือหย่าร้าง (Broken Home) มารดาหรือ

บิดามีครอบครัวใหม่ ทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่ายหรือพัฒนานิสัยที่ก้าวร้าวขึ้นมา ครอบครัวที่มีบุตรมากเกินไปและยากจน บิดามารดาต้องประกอบอาชีพหาเช้ากินค่ำหรือหากินรายวัน ไม่มีเวลาเอาใจใส่บุตรที่ทั่วถึง เด็กจึงมีโอกาสมพบเพื่อนเกร ถูกชักชวนไปกระทำผิดได้

ข. ครอบครัวที่พ่อหรือแม่หรือทั้งสองคนถึงแก่กรรม ทำให้เด็กเป็นกำพร้าอาศัยผู้อื่นอยู่ ถ้าหากมิได้รับความรักความอบอุ่นเท่าที่ควร ก็จะทำให้เด็กพยายามแสวงหาความรักความอบอุ่น แล้วออกไปหาสิ่งชดเชยทดแทนกันภายนอกบ้าน และอาจไปมั่วสุมกับเพื่อนร่วมกันกระทำผิดได้

ค. พ่อหรือแม่ ผู้ปกครองมีปัญหา หรือทั้งสองคนเป็นโรคประสาท จู้จี้ขี้บ่น จนลูกทนไม่ได้ ทำให้เด็กขาดความมั่นคงทางอารมณ์ ออกจากบ้านเที่ยวเตร่และประกอบอาชญากรรมได้ ส่วนบางครอบครัวที่พ่อแม่หรือทั้งสองคนติดการพนัน หรือติดยาเสพติด ไม่มีเวลาเอาใจใส่ลูกๆ บิดามารดาหรือผู้ปกครองขาดความรับผิดชอบ เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้บุตรหลาน

ง. การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัว บิดามารดาที่คาดหวังต่อเด็กสูง เมื่อไม่ได้ตามที่คาดหวังมักใช้วิธีการลงโทษ กลายเป็นแรงกดดันทำให้เด็กเกลียดบ้าน หนีไปเผชิญชีวิตนอกบ้านและกระทำผิดได้ ครอบครัวที่ขาดระเบียบวินัยหรือครอบครัวที่ตามใจบุตรมากเกินไป ไม่ว่าเด็กต้องการอะไรก็ยอมได้ บิดามารดาหรือผู้ปกครองขาดความรู้ทางจิตวิทยาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร ครอบครัวประเภทนี้ก็จะส่งเสริมให้เด็กมีพฤติกรรมที่ผิดแผกจากมาตรฐานของสังคมได้ เช่น ชอบมีอาวุธปืน ชอบเที่ยวตามสถานเริงรมย์ ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยจนเป็นนิสัย เมื่อไม่มีเงินก็สมคบกับพวกกระทำผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน

2.2 สาเหตุทางเศรษฐกิจ ก็เป็นสาเหตุอันหนึ่งที่เป็นแรงผลักดันให้เยาวชนกระทำความผิด โดยภาวะทางเศรษฐกิจแบ่งได้ดังนี้

ก. ภาวะเศรษฐกิจของชุมชน ในภาวะเศรษฐกิจของชุมชนที่ยากจน ประชาชนมีรายได้น้อยไม่พอแก่การครองชีพ รัฐไม่สามารถจัดสวัสดิการให้ได้ เด็กต้องดิ้นรนช่วยพ่อแม่ประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงครอบครัวหรือเลี้ยงตนเอง เด็กและเยาวชนมองเห็นความไม่เป็นธรรมในสังคม และก่อทัศนคติไม่ดีอาจชักชวนไปสู่การประกอบอาชญากรรมต่อทรัพย์สินได้

ข. ภาวะเศรษฐกิจของครอบครัวและผู้กระทำผิด ขณะที่เกิดความหิวโหย และไม่มีอะไรกิน ไม่มีที่นอน ไม่มีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ย่อมเป็นสาเหตุผลักดันให้เยาวชนหรือผู้ใหญ่หาทางที่จะอยู่รอดด้วยการประทุษร้ายทรัพย์สินของผู้อื่น การที่ความต้องการพื้นฐานไม่ได้รับการตอบสนอง มีแต่ความขาดแคลน พ่อแม่ไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนลูก เด็กต้องช่วยตัวเองด้วยการลักขโมย หรือด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด นอกจากนี้ยังทำให้เด็กและเยาวชนขาดการศึกษาที่เหมาะสมด้วย

2.3 สาเหตุจากสภาพแวดล้อม

ก. สภาพถิ่นที่อยู่ ครอบครัวตั้งอยู่ในชุมชนแออัด ไม่ถูกสุขลักษณะอนามัย และยังเป็นแหล่งมั่วสุมของมิจจาชีพต่างๆ ที่เยาวชนได้พบเห็นอยู่ทุกวัน และมีโอกาสได้เข้าสู่กระบวนการเกิดอาชญากรรม รวมทั้งมีสถานเริงรมย์และแหล่งอบายมุขต่างๆ เช่น บ่อนการพนัน สถานอาบอบนวด ไนท์คลับ โรงแรม และอื่นๆ อยู่มากมาย และขาดการควบคุมอย่างจริงจัง ทำให้เยาวชนส่วนหนึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับมั่วสุม และเป็นการเพิ่มโอกาสที่จะเข้าสู่กระบวนการกระทำผิด

ข. การคบเพื่อน เพื่อนถือว่าเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในชีวิตของเด็ก วัยรุ่นหรือเยาวชนชอบรวมกลุ่มกับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน ไม่ว่าจะอยู่ในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียน เพราะเป็นวัยที่ต้องการแสวงหาเอกลักษณ์ของตนเอง ถ้าได้เพื่อนที่ดีก็จะชักจูงไปในทางที่ดี แต่ถ้าได้เพื่อนไม่ดีก็อาจชักจูงให้กระทำความผิดได้ง่าย โดยเฉพาะกระทำตามกันหรือเอาอย่างกัน

ค. ด้านการศึกษาอบรม โรงเรียนและสถานศึกษาเป็นที่คาดหวังอย่างมากของประชาชนที่จะให้เป็นที่ฝึกฝนอบรมเด็ก หากโรงเรียนไม่กวดขันเรื่องวินัย หรือบางโรงเรียนเข้มงวดเกินไป โรงเรียนไม่มีการทำกิจกรรมกับบิดามารดา หรือผู้ปกครองของเด็ก ครูอาจารย์ขาดศีลธรรมอันดี ขาดความรับผิดชอบปล่อยปละละเลยเด็กที่น่าสงสัยในพฤติกรรมเบี่ยงเบน อาจยังทำให้เด็กและเยาวชนเมื่อหน่ายการเรียนหนีเที่ยวเตร่ ซึ่งอาจนำไปสู่การกระทำความผิดได้

ง. สื่อมวลชน การเสนอข่าวทางสื่อเกี่ยวกับอาชญากรรมต่างๆ เสนอภาพที่มีลักษณะก้าวร้าว รุนแรง โหดร้ายและใช้กำลัง สื่อมวลชนต่างๆ ชั่วๆ มอมเมาเยาวชนให้เลียนแบบพฤติกรรม โดยเฉพาะสื่อบางประเภทที่ไม่เหมาะสม เช่น สื่อลามก เกมส์ต่างๆ อาจเป็นอันตรายต่อเด็กและเยาวชนที่ยังขาดวุฒิภาวะ (พิมลพรรณ สุวรรณ โถง และคณะ, 2549: 19-21; กมลพร เจริญทรัพย์, 2548: 15-17, 20-21; อ่างแก้ว: 19)

สาเหตุการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนดังได้กล่าวมาข้างต้น มีด้วยกันหลายสาเหตุ ปัจจัย ทั้งปัจจัยภายในตนเอง ได้แก่ ความผิดปกติทางกาย จิตใจสติปัญญา และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ครอบครัว สังคมและสิ่งแวดล้อม ต่างผลักดันให้เกิดการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนนั้น แต่แท้จริงแล้ว สาเหตุการกระทำผิดของบุคคลหนึ่งอาจไม่สามารถทำความเข้าใจและแก้ไขการกระทำผิดได้ การกระทำผิดจึงมิใช่เกิดจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งเพียงอย่างเดียวแต่อาจเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ ทำให้มีความสลับซับซ้อนของปัญหา ซึ่งเราพบว่าการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนนั้น มีสาเหตุที่อาจไม่แตกต่างกันมากนัก แต่อาจจะมีความแตกต่างกันบ้างในบางประเด็น ซึ่งมีการอธิบายสาเหตุการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนไว้ ดังนี้ (อ่างแก้ว: 20-22)

1. สาเหตุจากตัวเด็กและเยาวชน ได้แก่

1.1 ความผิดปกติ ความบกพร่องหรือมีปัญหาทางด้านบุคลิกภาพ คือ เด็กและเยาวชนมีปัญหาทางด้านบุคลิกภาพ มีความผิดปกติด้านจิตใจ ก้าวร้าว หรือกระด้างอย่างแท้จริงยากจะแก้ไขได้ แม้จะถูกส่งมาไว้ยังสถานฝึกอบรม หรือสถานกักกัน เพื่อทำการพัฒนาบุคลิกภาพทั้งด้านร่างกาย และจิตใจเป็นเวลานาน ก็ไม่สามารถแก้ไขหรือพัฒนาได้ เด็กหรือเยาวชนเหล่านี้เมื่อพ้นจากสถานควบคุมออกไปสู่สังคมภายนอก ก็จะหันไปกระทำผิดอีก ทั้งนี้เนื่องจากไม่สามารถที่จะควบคุมตนเองได้ ขาดการยับยั้งชั่งใจหรือทนต่อสิ่งยั่วเข้าไม่ไหว หรือภาวะจิตใจของเด็กและเยาวชนที่มีความอ่อนไหวง่าย ไม่ให้ความสนใจต่อสภาพแวดล้อม ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง มีความวิตกกังวลต่อสภาพตนเองและการปรับตัว จะมีการกระทำผิดซ้ำในอัตราที่มากกว่าเด็กที่ไม่มีบุคลิกภาพดังกล่าว

1.2 ความรู้สึกด้านลบทำให้กลับกลายเป็นบุคคลที่มองโลกในแง่ร้ายอยู่ตลอดเวลา สาเหตุดั้งเดิมเนื่องมาจากการขาดความรักความอบอุ่นในครอบครัว ไม่ได้ได้รับความเป็นธรรมในครอบครัว ขาดการดูแลเอาใจใส่จากบิดามารดา ได้รับความขมขื่น น้อยเนื้อต่ำใจอยู่ตลอดเวลา เมื่อเด็กพ้นจากสถานที่ควบคุมกลับไปสู่สิ่งแวดล้อมเดิมคือ ครอบครัวและสังคมแทนที่จะได้รับการต้อนรับเอาใจใส่ดูแล กลับได้รับการดูถูกเหยียดหยาม จึงทำให้หวนกลับไปกระทำผิดอีก

1.3 การไม่ได้รับการยอมรับจากครอบครัว เนื่องจากเคยสร้างปัญหาให้ครอบครัวอยู่ตลอดเวลาทำให้บิดามารดา ผู้ปกครองมีความรู้สึกหวาดระแวง ไม่ค่อยให้ความไว้วางใจ ทำให้เด็กและเยาวชนนั้นขาดการยอมรับ ทำให้เกิดความรู้สึกหมดหวังที่จะกลับตัวเป็นคนดี เด็กออกมาเร่ร่อนภายนอกครอบครัวและในที่สุดอาจหวนกลับไปกระทำความผิดอีก

2. สาเหตุจากครอบครัว

2.1 ทางเศรษฐกิจ คือ เด็กและเยาวชนนั้นมาจากครอบครัวที่ยากจน บิดามารดาหาเช้ากินค่ำ ไม่มีเวลาใกล้ชิดกับลูก ดูแลสอบถามความรู้สึกต่างๆ จากลูก

2.2 การที่เด็กและเยาวชนถูกรับเข้าไว้ในสถานฝึกอบรม การถูกควบคุมเป็นสิ่งที่ยากลำบากพอใจมากกว่า เพราะประการแรกสบายใจ หมดหวัง ประการที่สอง ครอบครัวยากจนไม่ต้องรับภาระเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนนั้น เมื่อเด็กและเยาวชนประพฤติตนดีขึ้นกลับไปอยู่บ้านแทนที่บิดามารดาจะดีใจกลับไม่พอใจ เนื่องจากยากจนมาก ต้องรับภาระเพิ่มขึ้นอีก ทำให้เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ เกิดความรู้สึกว่าตนเองไร้ประโยชน์ หมดความอยากอยู่บ้าน แต่เนื่องจากยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ไม่มีรายได้ จึงกลายเป็นเด็กเร่ร่อนจรจัด จนในที่สุดก็เริ่มกระทำความผิดอีก ซึ่งโดยมากจะกระทำผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน หรือลักขโมยอาหารเพื่อประทังชีวิต

3. สาเหตุจากสิ่งแวดล้อมและสังคมของเด็ก ซึ่งมีความสำคัญและมีผลต่อการกระทำผิดของเด็กเป็นอย่างมาก ได้แก่

3.1 ชุมชนในละแวกบ้าน คือ เด็กและเยาวชนนั้นอยู่ในชุมชนละแวกบ้านที่ไม่ดี เป็นแหล่งสลัม หรือย่านชุมชนแออัดที่เต็มไปด้วยปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด เป็นต้น เมื่อเด็กเติบโตขึ้นมาจากสิ่งแวดล้อมดังกล่าวจึงรู้สึกเลวชิน มองเห็นเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อเด็กพ้นโทษกลับมาสู่สิ่งแวดล้อมเดิมอีก การคบเพื่อนเก่าที่มีปัญหา หรือถูกเพื่อนเก่าชักจูง ประกอบกับเด็กไม่มีอาชีพเป็นหลักแหล่ง จึงกลับไปมั่วสุมเหมือนที่เคยเป็นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนที่ติดยาเสพติด โอกาสที่จะกลับไปคบเพื่อนเก่าและหวนกลับมาเสพยาเสพติดจึงมีสูงมาก และเป็นสาเหตุให้เกิดการกระทำผิดซ้ำอีกได้

3.2 ความรู้สึกที่สังคมมีต่อเด็ก เนื่องจากเป็นสังคมที่แคบและอยู่กันอย่างแออัด จึงรู้ว่าเด็กเป็นใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ฉะนั้นเมื่อเด็กและเยาวชนทำความผิด และถูกจับได้ จึงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป เมื่อเด็กมีพฤติกรรมดีขึ้นและถูกปล่อยตัวกลับมา ทางสังคมกลับไม่ยอมรับ เนื่องจากยังกังขาไม่แน่ใจว่าเด็กจะกลับตัวเป็นพลเมืองดีได้ เป็นเหตุให้ไม่กล้ารับเด็กเข้าทำงาน ทำให้เด็กขาดโอกาสที่จะนำความรู้ที่ได้รับมาประกอบอาชีพได้ การที่สังคมไม่ให้การต้อนรับดูแล เหยียดหยาม มีส่วนผลักดันให้เด็กและเยาวชนหวนกลับมาทำความผิดได้อีก

4. สาเหตุจากการฝึกอบรมในสถานฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน

การกระทำผิดซ้ำนั้น ส่วนหนึ่งมาจากปัญหาในเรื่องของบุคลากร เจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการให้การดูแลเด็กและเยาวชนที่มีจำนวนมาก ส่งผลต่อคุณภาพในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กและเยาวชน วิธีการที่ใช้ในสถานฝึกและอบรมมีส่วนในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กที่กระทำผิดให้กลับเป็นคนดีได้ แต่ถ้าวิธีการนั้นไม่เหมาะสมที่จะใช้ในการบำบัด ฟื้นฟู หรือปฏิบัติต่อเด็กกระทำผิด การฝึกอบรมนั้นก็ไม่มีประสิทธิผลและพบว่ามีจำนวนถึง 65% ของเด็กหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ

5. สาเหตุจากนโยบายสาธารณะหลังปล่อย

ปัจจัยทางสังคมในเรื่องนโยบายเกี่ยวกับการปลดปล่อยจะมีความสำคัญกับการกระทำผิดซ้ำ เช่น ในอเมริกาพบว่า การกระทำผิดซ้ำเป็นผลมาจากนโยบายด้านการสงเคราะห์ภายหลังปลดปล่อยได้ถูกยกเลิก โดยรัฐบาลไม่ให้ความสำคัญ

2.3 แนวคิดการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด

2.3.1 แนวคิดพื้นฐานการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด

การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดนั้น มีแนวคิดพื้นฐานมาจากทฤษฎีการลงโทษที่เป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีทางอาชญาวิทยา ซึ่งแนวคิดพื้นฐานมีผลต่อการกำหนดแนวทาง วิธีการและกรอบของการลงโทษผู้ที่กระทำผิดตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีสำนักคิดทางอาชญาวิทยาด้วยกันหลายสำนัก โดยจะได้มีการอธิบายทฤษฎีการลงโทษของสำนักคิดทางอาชญาวิทยาต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. สำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิม (Classical School) ได้เสนอแนวคิดในการปฏิรูปกฎหมายการลงโทษให้เหมาะสมกับการกระทำผิดเพื่อให้เกิดความยุติธรรม เน้นการศึกษาว่าทำอะไรจึงจะทำให้มีกฎหมายที่ดี และมีการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ มากกว่าที่จะศึกษาถึงผู้กระทำผิด โดยเสนอให้ใช้การลงโทษเป็นเครื่องข่มขู่ยับยั้งการกระทำผิดและเป็นการป้องกันอาชญากรรม ดังนั้นกฎหมายจะมีผลในการข่มขู่ยับยั้งการกระทำผิดธรรมชาติของมนุษย์ โดยต้องมีบทลงโทษของกฎหมาย ต้องมีลักษณะที่รุนแรง แน่นอนและรวดเร็ว เพื่อให้มนุษย์เชื่อและมองเห็นว่าผลเสียที่จะได้รับจากการกระทำผิดมีมากกว่าผลประโยชน์ ในที่สุดจะส่งผลให้มนุษย์เลือกที่จะงดเว้นไม่กระทำความผิด แต่โทษที่เหมาะสมต้องไม่ใช่การทรมาน หรือโทษที่โหดร้าย การจำคุกตลอดชีวิตจะมีความรุนแรงมากกว่าโทษประหารชีวิต เพราะลงโทษจำคุกผู้กระทำผิดตลอดชีวิต จะทำให้บุคคลทั่วไปเห็นเป็นบทเรียนได้ตลอดไป (ประธาน วัฒนวานิชย์, 2546: 162; สุดสงวน สุธีสร, 2541: 39-40; อังถึงใน คณิงนิจ วิทคมาศย์, 2552; 22)

2. สำนักอาชญาวิทยาที่ดั่งเดิม (Neo-Classical School) ได้พัฒนาปรับปรุงโดยรับเอาแนวคิดพื้นฐานของสำนักดั้งเดิมมาใช้ คือ บุคคลมีอิสระที่จะเลือกพฤติกรรมของตน ดังนั้นการลงโทษต้องกำหนดให้สูงกว่าความพอใจที่บุคคลจะได้รับจากการกระทำ แต่มีมุมมองว่าการตัดสินใจเลือกหนทางในความประพฤติ มาจากปัจจัยทางจิตใจหรือกายภาพ เช่น โรคจิต ปัญญาอ่อน หรือเป็นเด็กและเยาวชน โดยจะต้องให้ความสนใจและนำสถานการณ์ที่เกิดขึ้น สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมซึ่งผู้กระทำผิดเผชิญมาพิจารณาด้วย และมองว่าการส่งคนเข้าสู่เรือนจำ ไม่ได้เป็นการลดหรือป้องกันการกระทำผิดซ้ำ แต่กลับส่งผู้กระทำผิดเข้าสู่สภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยในการกระทำผิดให้มากกว่าก่อนเข้าสู่ระบบเรือนจำก็ได้ และเสนอให้มีการปฏิรูปกฎหมายอาญาให้เหมาะสมกับสังคม และเริ่มมองเห็นการบำบัดผู้กระทำผิดมากกว่าการลงโทษที่เข้มงวด (พรชัย ชันดี, 2543: 20-31; สุดสงวน สุธีสร, 2541: 46-47; อังแล้ว: 23)

3. สำนักปฏิฐานนิยม (Positive School) Cesare Lombroso, Raffaele Garofalo และ Enrico Ferri นักอาชญาวิทยาชาวอิตาลี ได้เสนอแนวคิดการวิเคราะห์ว่าเหตุของการกระทำผิด

โดยอาศัยหลักวิทยาศาสตร์และการบังคับใช้กฎหมายจะต้องคำนึงถึงสาเหตุและพื้นเพดั้งเดิมของผู้กระทำผิด ศึกษาที่ตัวอาชญากรมากกว่าศึกษากฎหมาย ศึกษาว่าทำไมจึงกระทำผิด มีอะไรเป็นสาเหตุ โดยคำนึงถึงสาเหตุของพฤติกรรมที่ผิดปกติ และการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในด้านการแก้ไขหรือปรับปรุงให้กลับเป็นปกติ ดังนั้นการลงโทษจึงมิใช่มุ่งในด้านการข่มขู่ให้เข็ดหลาบ แต่เพื่ออบรมแก้ไขให้เขาปรับตัวเข้ากับสังคมได้ หรือใช้หลัก B.B.B (Bring Back Beast) (สุดสงวน สุธีสร, 2541: 41-43; อ้างแล้ว: 23)

4. สำนักอเมริกัน (American School) มีแนวคิดสืบเนื่องมาจากสำนักปฏิฐานนิยม โดยมีนักคิดของสำนักหลายท่าน เช่น Adolphe Jacques Quetelet ชาวเบลเยียม ถือเป็นนักอาชญาวิทยาสังคมคนแรกที่พยายามชี้ให้เห็นว่า ภูมิอากาศ ฤดูกาล เพศและอายุ เป็นปัจจัยที่นำไปสู่ปัญหาอาชญากรรม Issac Ray เป็นผู้นำแนวความคิดเรื่องสภาวะจิตไม่ปกติ หรือ วิกลจริตที่เป็นสาเหตุไปสู่ปัญหาอาชญากรรม Earnest A. Hooton, William H. Sheldon และ Elearnor Glueck เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบและลักษณะของร่างกายมนุษย์เป็นสาเหตุของอาชญากรรม เป็นต้น และสำนักอเมริกันมีความเห็นพ้องกับสำนักปฏิฐานนิยมที่ว่า สาเหตุอาชญากรรมเกิดจากปัจจัยหลายด้านทางสังคม ซึ่งในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดนั้น รัฐไม่ควรเน้นการลงโทษทางกฎหมายแต่เพียงอย่างเดียว แต่ควรรักษาผู้กระทำผิดดังเช่นรักษาคนป่วยเจ็บทางสังคม

5. สำนักอาชญาวิทยาชิคาโก (Chicago School) เป็นสำนักอาชญาวิทยากลุ่มแนวสันติวิธี (Peacemaking criminology) มองว่าวัตถุประสงค์หลักของอาชญาวิทยาคือ การส่งเสริมความสงบสุขและสังคมที่มีความยุติธรรม การที่รัฐใช้วิธีการลงโทษและควบคุมอาชญากรรมกลับเป็นการกระตุ้นและสนับสนุนให้มีการทำผิดมากขึ้น โดยได้เสนอวิธีการไม่ใช้ความรุนแรง (non-violent methods) หรือเรียกว่า “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” (restorative justice) เห็นว่าการลงโทษที่เป็นทางการ ไม่สามารถป้องกันและควบคุมอาชญากรรมได้ ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขและปรับปรุงพฤติกรรมของผู้กระทำผิดแทน การที่รัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้ผู้กระทำผิดถูกตีตราและไม่สามารถกลับตัวเป็นคนดีของสังคมได้ แม้ว่าตัวเองต้องการแก้ไขเพียงใด แต่ถ้าชุมชนเข้ามาดูแลผู้กระทำผิดแทน สังคมจะยกโทษและยอมรับการแก้ไขตัวเอง และยอมรับเขา กลับคืนสู่สังคม ผู้กระทำผิดสามารถกลับตนเป็นคนดีของสังคมได้ในที่สุด (สุดสงวน สุธีสร, 2541: 57-58; อ้างแล้ว: 24)

แนวคิดพื้นฐานต่างๆ ที่เกี่ยวกับทฤษฎีการลงโทษของสำนักคิดต่างๆ ข้างต้น ไม่ว่าจะมุ่งหมายเพื่อการข่มขู่ยับยั้ง การตอบแทนแก้แค้นให้แก่สังคม การป้องกันการกระทำผิด หรือการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ล้วนเป็นจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดด้วยกันทั้งนั้น

ซึ่งเดิมทีแนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนจะไม่แตกต่างจากผู้ใหญ่ที่กระทำผิด คือเป็นการลงโทษเพื่อการแก้แค้นและเป็นการลงโทษที่โหดร้าย การพิจารณาพิพากษาคดีเด็กและเยาวชนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด ตลอดจนการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนภายหลังที่ศาลตัดสินพิพากษาคดีแล้ว จะกระทำไปพร้อมๆ กัน หรือปะปนกับการพิจารณาพิพากษาและการปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ ซึ่งมีวิธีการลงโทษและความรุนแรงในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดนั้น ได้เปลี่ยนแปลงกันไปตามสภาพของสังคมในแต่ละยุค

2.3.2 การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด

การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด โดยแยกพิจารณาคืออาญาเด็กและเยาวชนออกจากผู้ใหญ่ ได้รับอิทธิพลจากสำนักอาชญาวิทยาที่ดั้งเดิม ซึ่งลดการปฏิบัติอย่างโหดร้ายสู่การแก้ไขผู้กระทำผิด การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดในประเทศไทยได้ดำเนินตามแนวปรัชญาที่มุ่งแก้ไขฟื้นฟู และช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดให้สามารถกลับตัวเป็นพลเมืองดีได้ ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าเด็กและเยาวชนยังสามารถที่จะเยียวยาแก้ไขเปลี่ยนแปลงความประพฤติได้ จะเห็นได้จากที่ประเทศไทยได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณา คดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณา คดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ซึ่งภายหลังได้ถูกยกเลิกไป และได้เปลี่ยนมาใช้พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณา คดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 แทน โดยบทบาทสำคัญในกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชน คือการคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชนในคดีอาญา ยึดหลักที่ทำให้คำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของเด็กหรือเยาวชน ซึ่งควรจะได้รับ การฝึกอบรม สั่งสอน และสงเคราะห์ให้กลับตนเป็นพลเมืองดียิ่งกว่าที่จะลงโทษ และในการพิพากษาคดีอาญานั้น ให้ศาลคำนึงถึงบุคลิกลักษณะ สุขภาพ และภาวะแห่งจิตของเด็กหรือเยาวชนซึ่งแตกต่างกันเป็นรายๆ ไป และการลงโทษหรือเปลี่ยนโทษ หรือวิธีการสำหรับเด็กหรือเยาวชนก็ต้องให้เหมาะสมกับตัวเด็กหรือเยาวชน และพฤติการณ์เฉพาะเรื่อง ซึ่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณา คดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มีหลักการที่สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กในเรื่องของกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวกับเด็ก และกฎแห่งกรุงปักกิ่ง (The Beijing Rule) อันเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติ ว่าด้วยการบริหารงานยุติธรรมเกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชน ได้แก่ การสนับสนุนให้ใช้หนทางเลือกอื่นแทนการควบคุมเด็กและเยาวชนไว้ในสถานฝึกและอบรมแบบปิด และให้ใช้วิธีการคุมประพฤติ (คณิงนิจ วิหคมาตย์, 2552: 24-25)

2.3.3 ขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาสำหรับเด็กและเยาวชน

ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอาญา โดยหลักแล้วจะต้องมีการพิจารณาคดีที่ศาลเยาวชนและครอบครัวเท่านั้น ซึ่งกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชน คล้ายกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั่วไป เพียงแต่ในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดเพิ่มมากขึ้น ตั้งแต่ขั้นตอนที่เด็กและเยาวชนถูกจับกุม จนถึงกระทั่งศาลพิจารณาพิพากษา ดังนี้

1. การจับกุมตัวเด็กและเยาวชน

- กฎหมายได้บัญญัติห้ามไม่ให้จับกุมเด็กที่ต้องหาว่ากระทำความผิด เว้นแต่เด็กนั้น ได้กระทำความผิดซึ่งหน้า หรือมีหมายจับ หรือคำสั่งของศาล (พ.ร.บ.ศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 66)

- การจับกุมตัวเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดนั้น ให้ดำเนินการตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดไว้คือ จับกุมตัวเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดได้เช่นเดียวกับผู้ใหญ่กระทำความผิด แต่อย่างไรก็ตามการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดนั้น ต้องถือหลักมุ่งให้ความช่วยเหลือ ฟื้นฟู และปรับปรุงแก้ไขให้กลับตัวเป็นพลเมืองดีต่อไป การจับกุมและควบคุมเด็กหรือเยาวชนต้องกระทำโดยละมุนละม่อม โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และไม่เป็นการประจานเด็กหรือเยาวชน ทั้งนี้ห้ามใช้เครื่องพันธนาการแก่เด็กไม่ว่ากรณีใดๆ ยกเว้นมีความจำเป็นเพื่อป้องกันการหลบหนี หรือเพื่อความปลอดภัยของเด็กผู้ถูกจับหรือบุคคลอื่น (มาตรา 66, 69)

2. การสอบสวนคดีอาญา

เมื่อมีการจับกุมตัวเด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดแล้ว คดีนั้นจะต้องได้รับการพิจารณาในศาลเยาวชนและครอบครัว เจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง จะต้องดำเนินขั้นตอนตามที่กฎหมายกำหนดไว้โดยเคร่งครัด กล่าวคือ เมื่อเด็กและเยาวชนที่ถูกจับกุมมาถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน จะต้องแจ้งให้ผู้อำนวยการสถานพินิจที่เด็กหรือเยาวชนนั้นอยู่ในเขตอำนาจ และรีบสอบถามเด็กหรือเยาวชนในเบื้องต้นเพื่อทราบชื่อ-สกุล อายุ สัญชาติ ที่อยู่ สถานที่เกิดและอาชีพของเด็กหรือเยาวชน รวมทั้งชื่อ-สกุล และรายละเอียดเกี่ยวกับบิดามารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือองค์กรที่เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วย แล้วแจ้งข้อกล่าวหาให้บุคคลดังกล่าวข้างต้นทราบ จากนั้นพนักงานสอบสวนต้องนำตัวเด็กหรือเยาวชนไปศาลเพื่อตรวจสอบการจับกุม ภายในเวลา 24 ชั่วโมง นับตั้งแต่วันที่เด็กและเยาวชนไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน โดยในระหว่างที่สอบถามเด็กหรือเยาวชนต้องกระทำในสถานที่ที่เหมาะสม ไม่เลือกปฏิบัติและไม่ปะปนกับผู้ต้องหาอื่น หรือมีบุคคลอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องอยู่ด้วย ซึ่งเป็นการประจานเด็กหรือเยาวชน ทั้งนี้ต้องใช้ภาษาหรือถ้อยคำที่เด็กหรือเยาวชนเข้าใจได้

โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หากเด็กหรือเยาวชนไม่เข้าใจภาษาไทยก็ต้องจัดหาล่ามให้ (มาตรา 70, 72)

เมื่อพนักงานสอบสวนนำเด็กหรือเยาวชนไปถึงศาลเพื่อตรวจสอบการจับกุมแล้ว ให้ศาลตรวจสอบว่าเป็นเด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดหรือไม่ การจับและการปฏิบัติ ต่อเด็กหรือเยาวชนเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ จากนั้นศาลอาจมีคำสั่งให้มอบเด็กหรือ เยาวชนแก่บิดามารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือองค์กรที่เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยกลับไปดูแล ในระหว่างการดำเนินคดี หรือศาลอาจสั่งให้ควบคุมเด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิด ไว้ในสถานพินิจ หลังจากส่งตัวเด็กหรือเยาวชนไปสถานพินิจแล้ว พนักงานสอบสวนยังคงต้อง ดำเนินการสอบสวนคดีนั้นต่อไปให้เสร็จ และส่งสำนวนให้พนักงานอัยการภายในกำหนด ระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด เพื่อทำการยื่นฟ้องเด็กหรือเยาวชนนั้นต่อศาลให้ทันกำหนดเวลา ต่อไป (มาตรา 73)

3. การรับตัวเด็กหรือเยาวชนของสถานพินิจ

เมื่อสถานพินิจได้รับตัวเด็กหรือเยาวชนไว้ในความควบคุมแล้ว เด็กหรือเยาวชน จะได้รับการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

- (ก) ให้ทำความสะอาดร่างกาย และเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย
- (ข) ให้แพทย์ตรวจสภาพร่างกายและสภาพจิตใจในเบื้องต้น หรืออาจให้ จิตแพทย์ตรวจสภาพจิตด้วย
- (ค) หากเด็กหรือเยาวชนเจ็บป่วย ควรได้รับการรักษาพยาบาลก่อนดำเนินคดี ให้นำเด็กหรือเยาวชนเข้ารับการรักษาพยาบาลในสถานพินิจหรือสถานพยาบาลอื่นตามที่ เห็นสมควร และให้แจ้งแก่พนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการทราบด้วย

ในระหว่างการควบคุมตัวเด็กหรือเยาวชน พนักงานคุมประพฤติจะดำเนินการ สืบเสาะและพินิจเรื่องอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต นิสัย อาชีพ และฐานะของเด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดและของบิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วย รวมทั้งสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับเด็กหรือ เยาวชน สาเหตุแห่งการกระทำความผิด และจัดทำรายงานแสดงข้อเท็จจริงเสนอต่อผู้อำนวยการ สถานพินิจ และพนักงานอัยการ ถ้ามีการฟ้องคดีต่อศาลจะมีการเสนอรายงานข้อเท็จจริงดังกล่าว พร้อมทั้งความเห็นเกี่ยวกับการลงโทษ หรือการใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนไปยังศาล เพื่อใช้ ประกอบในการพิจารณาคดีต่อไป (มาตรา 82)

4. การฟ้องคดีอาญา

ในระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ผู้ที่สามารถฟ้องคดีอาญาต่อศาลได้นั้น คือ พนักงานอัยการและผู้เสียหาย แต่ในคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดนั้น การฟ้องคดีจะมีขั้นตอนแตกต่างออกไป ดังนี้

- พนักงานอัยการจะเป็นโจทก์ฟ้องคดี หลังจากที่ได้รับสำนวนจากพนักงานสอบสวน และรายงานสืบเสาะข้อเท็จจริงของสถานพินิจ ว่าสมควรให้ฟ้องเป็นคดีอาญา พนักงานอัยการจะใช้ดุลยพินิจเพื่อตัดสินว่าจะฟ้องเป็นคดีอาญาหรือไม่

- ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง โดยหลักตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ห้ามไม่ให้ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้อง เว้นแต่จะได้อื่นคำร้องขออนุญาตฟ้องเด็กหรือเยาวชนนั้นเป็นคดีอาญา โดยผู้อำนวยการสถานพินิจ จะดำเนินการสืบสวนและสอบสวนว่าข้อกล่าวหาอันนั้นมีมูลสมควรอนุญาตให้ผู้เสียหายฟ้องหรือไม่ ถ้าผู้อำนวยการสถานพินิจอนุญาตให้ฟ้องคดีได้ ผู้เสียหายจึงจะสามารถเป็นโจทก์ฟ้องคดีเองได้ แต่ถ้าไม่อนุญาต ผู้เสียหายสามารถยื่นคำร้องต่อศาล เพื่อให้ศาลได้มีการสอบถามและมีคำสั่งว่าจะให้ฟ้องคดีหรือไม่ (มาตรา 99)

5. การพิจารณาคดีอาญา

เมื่อศาลเยาวชนและครอบครัวรับฟ้องคดีที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดแล้ว ขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการพิจารณาคดีจะเป็นดังนี้

- ศาลอาจมีคำสั่งให้ควบคุมเด็กหรือเยาวชนไว้ที่สถานพินิจในระหว่างพิจารณาคดี และผู้อำนวยการสถานพินิจมีหน้าที่ส่งตัวเด็กหรือเยาวชนไปยังศาลตามคำสั่งของศาล ทั้งนี้ให้ศาลแจ้งให้ผู้อำนวยการสถานพินิจ และบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลซึ่งเด็กหรือเยาวชน อาศัยอยู่ ด้วยทราบถึงวันและเวลานั่งพิจารณาคดีล่วงหน้า และอาจเรียกบุคคลดังกล่าวข้างต้นมาฟังการพิจารณาคดีด้วยก็ได้ ในการจัดส่งเด็กหรือเยาวชนไปหรือมาจากศาลกับสถานพินิจ ห้ามใช้เครื่องพันธนาการแก่เด็ก ห้ามไม่ให้ควบคุมตัวเด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลยปะปนกับจำเลยที่เป็นผู้ใหญ่ นอกจากนี้ยังห้ามไม่ให้มีการถ่ายภาพ เผยแพร่หรือตีพิมพ์รูปภาพ หรือบันทึกเสียง แพร่เสียงหรือโฆษณาเกี่ยวกับตัวเด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลยอันอาจจะทำให้สาธารณชนทราบว่าตัวเด็กหรือเยาวชนเป็นใคร ซึ่งอาจจะส่งผลต่อการแก้ไขปรับปรุงให้กลับตัวเป็นพลเมืองดี และกลับเข้าไปอยู่ร่วมกับสังคมตามปกติ (มาตรา 102-104, 129-130)

- การดำเนินการพิจารณาคดีจะต้องทำในห้องที่ไม่ใช่ห้องพิจารณาคดีธรรมดา และให้กระทำการลับ อนุญาตให้เฉพาะบุคคลที่เกี่ยวข้องกับคดีเท่านั้นที่มีสิทธิเข้ารับฟังการพิจารณาคดีได้ ซึ่งได้แก่

- (๑) จำเลย ที่ปรึกษาทนายความของจำเลย และผู้ควบคุมตัวจำเลย
- (๒) บิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลซึ่งจำเลยอาศัยอยู่ด้วย
- (๓) พนักงานศาล และเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยตามที่ศาลเห็นสมควร
- (๔) โจทก์ และทนายโจทก์
- (๕) พยาน ผู้ชำนาญการพิเศษ และล่าม
- (๖) พนักงานคุมประพฤติ หรือพนักงานอื่นของสถานพินิจ
- (๗) บุคคลอื่นตามที่ศาลเห็นสมควรอนุญาต

การพิจารณาคดีจะต้องกระทำต่อหน้าจำเลย และที่ปรึกษาทางด้านกฎหมายของจำเลยเสมอ แต่ถ้าศาลเห็นว่าจำเลยไม่สมควร ได้รับฟังคำให้การของพยานในตอนใดตอนหนึ่ง ก็อาจสั่งให้จำเลยออกไปนอกห้องชั่วคราว และเมื่อสั่งให้กลับเข้ามา ศาลจะต้องแจ้งข้อความที่เห็นสมควรที่จะแจ้งให้จำเลยทราบ หรือแม้แต่ในกรณีที่จำเลยไม่สามารถไปฟังการพิจารณาคดี ถ้าศาลเห็นว่าสมควรจะให้สืบพยานในข้อที่ไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ว่าจำเลยกระทำความผิดตามที่ถูกฟ้องหรือไม่ ศาลก็อาจดำเนินการพิจารณาคดีลับหลังจำเลยก็ได้ แต่ทั้งนี้จะต้องดำเนินการพิจารณาคดีต่อหน้าที่ปรึกษาทางด้านกฎหมายของจำเลยเสมอ (มาตรา 107-109, 127)

- การพิจารณาคดีอาญาที่เด็กหรือเยาวชนเป็นจำเลย ไม่ต้องดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาโดยเคร่งครัด และให้ใช้ถ้อยคำที่จำเลยสามารถเข้าใจได้ง่าย รวมทั้งให้โอกาสจำเลย และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับจำเลย ได้มีโอกาสแสดงข้อเท็จจริง ความรู้สึก และความคิดเห็นตลอดจนระบุและซักถามพยานได้ นอกจากนี้หากศาลเห็นว่าสมควรที่จะพูดกับจำเลยเป็นการเฉพาะ หรือเห็นว่าบุคคลบางคนไม่ควรอยู่ในห้องพิจารณา ศาลมีอำนาจสั่งให้บุคคลนั้นออกไปนอกห้องพิจารณาได้ (มาตรา 110, 114)

- ในการพิจารณาคดีให้ถือว่าประวัติ อายุ เพศ ความประพฤติ สถิติปัญหาการศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต นิสัย อาชีพ ฐานะของจำเลย ตลอดจนสิ่งแวดล้อม และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับจำเลยเป็นประเด็นที่จะต้องพิจารณาคดีด้วย และในการพิพากษาคดีต้องคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของเด็กหรือเยาวชน ซึ่งควรจะได้รับการศึกษา อบรม สั่งสอน และสงเคราะห์ให้กลับตัวเป็นพลเมืองดียิ่งกว่าการที่จะลงโทษ รวมทั้งควรคำนึงถึงบุคลิกลักษณะ สภาพร่างกายและสภาพจิตใจของเด็กหรือเยาวชนซึ่งแตกต่างกันเป็นรายๆ ไป และลงโทษหรือเปลี่ยนโทษหรือใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนให้เหมาะสมกับตัวเด็กหรือเยาวชน และพฤติการณ์เฉพาะเรื่อง แม้เด็กหรือเยาวชนนั้นจะกระทำความผิดร่วมกัน (มาตรา 115, 119)

- ในการพิจารณาคดีนั้น ไม่ให้เด็กหรือเยาวชนที่ตกเป็นจำเลยมีทนายความช่วยว่าความ แก่ต่างคดีแทน แต่ให้จำเลยมีที่ปรึกษาทนายความเพื่อปฏิบัติหน้าที่คอยให้คำแนะนำทางด้านกฎหมายแก่จำเลย หากจำเลยไม่มีที่ปรึกษาทนายความ ให้ศาลแต่งตั้งที่ปรึกษาทนายความให้ (มาตรา 120)

6. การพิพากษาคดีอาญา

- เมื่อเสร็จสิ้นการพิจารณาคดี ศาลจะมีคำพิพากษาเกี่ยวกับคดี โดยที่ศาลจะต้องคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของจำเลย ซึ่งเป็นบุคคลที่ควรจะได้รับ的帮助เหลือ ฟื้นฟูและแก้ไขปรับปรุงให้กลับตัวเป็นพลเมืองดีของชาติได้ ดังนั้นศาลจะต้องพิจารณาปัจจัย ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวจำเลยเป็นรายบุคคล ไม่ว่าจะในคดีนั้นเด็กหรือเยาวชนจะได้กระทำผิดร่วมกันก็ตาม ในกรณีที่มีการสืบเสาะและพินิจ ศาลจะพิพากษาลงโทษหรือใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนได้ ต่อเมื่อได้รับทราบรายงานและความเห็นจากผู้อำนวยการสถานพินิจแล้ว การอ่านคำพิพากษาก็จะต้องกระทำเป็นการลับโดยบุคคลที่มีสิทธิเข้าฟังการพิจารณาคดีเท่านั้นที่จะมีสิทธิเข้าฟังการอ่านคำพิพากษาในคดีได้ อีกทั้งการ โฆษณา การเผยแพร่ หรือการตีพิมพ์คำพิพากษา ห้ามระบุชื่อ หรือแสดงข้อความ หรือกระทำการใดๆ อันจะทำให้ผู้อ่านคำพิพากษานั้นรู้จักตัวเด็กหรือเยาวชนที่เป็นจำเลย เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากศาล (มาตรา 131, 136)

- ในกรณีที่ศาลเห็นว่าตามพฤติการณ์แห่งคดียังไม่สมควรจะมีคำพิพากษา หรือ บิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่จำเลยอาศัยอยู่ด้วยร้องขอ ศาลอาจมีคำสั่งให้ปล่อยตัวชั่วคราว และมอบจำเลยให้บุคคลดังกล่าวโดยไม่มีประกัน หรือมีประกันและหลักประกัน โดยมีการกำหนดเงื่อนไข เช่น ให้ไปรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติ เข้ารับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟู รับคำปรึกษาแนะนำ เข้าร่วมกิจกรรมบำบัดหรือกิจกรรมทางเลือก หรือใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยในระยะเวลาหนึ่งตามที่ศาลเห็นสมควร ทั้งนี้ศาลอาจสั่งให้บิดามารดา ผู้ปกครอง เข้าร่วมกิจกรรม หรือรับคำปรึกษาแนะนำด้วยก็ได้ และเมื่อจำเลยได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขภายในระยะเวลาครบกำหนดแล้ว ศาลจะมีคำสั่งยุติคดีโดยไม่ต้องมีคำพิพากษา แต่หากจำเลยทำผิดเงื่อนไขศาลจะยกคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาต่อไป (มาตรา 132-133)

- ในกรณีที่ศาลพิพากษาปล่อยเด็กหรือเยาวชนไป ถ้าศาลเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนมีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการกระทำผิด อยู่ในสภาพแวดล้อมหรือสถานที่อันอาจชักนำไปให้กระทำผิด และเพื่อเป็นการคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กหรือเยาวชนนั้น ศาลจะว่ากล่าวตักเตือนเด็กหรือเยาวชนนั้น และบิดามารดา ผู้ปกครอง และอาจจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติข้อเดียวหรือหลายข้อไว้ในคำพิพากษา ดังต่อไปนี้

- (๑) ห้ามไม่ให้เข้าไปในสถานที่อันอาจชักนำให้กระทำผิด
- (๒) ห้ามไม่ให้ออกนอกสถานที่อยู่อาศัยในเวลากลางคืน เว้นแต่มีเหตุจำเป็น หรือได้รับอนุญาตจากบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนนั้นอาศัยอยู่ด้วย
- (๓) ห้ามคบหาสมาคมกับบุคคลที่อาจชักนำไปสู่การกระทำผิด
- (๔) ห้ามประพฤตินอนอนอาจนำไปสู่การกระทำผิด
- (๕) ให้ไปรายงานตัวต่อศาล พนักงานคุมประพฤติ หรือนักสังคมสงเคราะห์ เป็นครั้งคราว
- (๖) ให้ไปศึกษา เข้ารับการฝึกอบรม รับคำปรึกษาแนะนำ รับการรักษาแก้ไข บำบัดฟื้นฟู ประกอบสัมมาชีพ หรือเข้ารับการอบรมศีลธรรม จริยธรรม และหน้าที่พลเมือง
- (๗) ให้บิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วย กระทำ หรือห้ามไม่ให้กระทำการใดๆ เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กหรือเยาวชนตามที่ศาลกำหนด
- (๘) กำหนดเงื่อนไขอื่นๆ เพื่อพัฒนาและส่งเสริมความประพฤติของเด็กและเยาวชน

ทั้งนี้ ศาลจะกำหนดระยะเวลาเพื่อให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามเงื่อนไขเป็นเวลา ไม่เกิน 1 ปี แต่ต้องไม่เกินกว่าเวลาที่เด็กและเยาวชนนั้นมีอายุครบ 24 ปีบริบูรณ์ (อ้างแล้ว: มาตรา 138)

- ในกรณีที่ศาลเห็นสมควรที่จะลงโทษ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ให้อำนาจศาลในการใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนแทนการลงโทษอาญา หรือวิธีการเพื่อความปลอดภัยได้ ดังนี้ (มาตรา 142)

(๑) เปลี่ยนโทษจำคุก หรือวิธีการเพื่อความปลอดภัยแบบกักกัน เป็นการส่งตัวเด็กหรือเยาวชนไปควบคุมเพื่อฝึกอบรมที่ ศูนย์ฝึกและอบรม สถานศึกษา สถานฝึกและอบรม หรือสถานแนะนำทางจิต ตามระยะเวลาที่ศาลกำหนด แต่ต้องไม่เกินกว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นมีอายุครบ 24 ปีบริบูรณ์

(๒) เปลี่ยนโทษปรับ เป็นการคุมความประพฤติ โดยจะกำหนดเงื่อนไขข้อเดียว หรือหลายข้อด้วยก็ได้

- ศาลอาจมีคำพิพากษาว่ามีความผิดแต่รอการกำหนดโทษ หรือกำหนดโทษไว้ แต่รอการลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญา แม้ว่าเด็กหรือเยาวชนจะเคยต้องโทษจำคุกหรือโทษอื่นตามคำพิพากษามาก่อนแล้ว หรือโทษที่จะลงเป็นโทษอย่างอื่นนอกเหนือจากโทษจำคุก หรือศาลได้กำหนดโทษจำคุกเกินกว่า 3 ปี ก็ตาม (มาตรา 144)

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โสลิส อินทสโร (2550) ศึกษาเรื่องผลของการแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนตามหลักกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : กรณีศึกษาของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า วิธีการแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนเห็นควรนำวิธีการตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้มากกว่าวิธีการกระบวนการแก้แค้นทดแทน ด้วยเหตุที่การแก้ไขปัญหาลูกเด็กและเยาวชนมีแนวคิดปรัชญาสากลที่ปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชน ซึ่งมุ่งหมายที่จะแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูให้เด็กและเยาวชนกลับตัวเป็นพลเมืองดีและสามารถกลับคืนสู่สังคมได้ โดยเหตุที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิดส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดจากเจตนาร้าย ที่จะต้องการทดแทนให้สาสมกับความผิด แต่ปัญหาเกิดจากการที่เด็กด้อยวุฒิภาวะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ความกึกคะนอง และการเลี้ยงดูปลูกฝังแบบผิดๆ ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการกระทำความผิด การแก้ไขปัญหาลูกเด็กต้องค้นหาสาเหตุที่แท้จริง ซึ่งหากค้นหาสาเหตุที่แท้จริงพบแล้ว ก็จะเป็นการแก้ปัญหาที่ตรงกับสาเหตุและปัญหาอย่างถาวร ไม่เป็นการแก้ไขเพียงชั่วคราว ทำให้โอกาสที่เด็กและเยาวชนจะหันกลับมามีกระทำความผิดซ้ำอีกเกิดขึ้นได้น้อย การนำวิธีการตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับการแก้ไขปัญหาลูกเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดจะทำให้เป็นการแก้ปัญหาที่ถูกวิธีและเป็นวิธีที่ดีที่นำไปสู่การพัฒนาแบบบูรณาการต่อเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาลูกเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดแบบองค์รวม โดยผู้ที่ได้รับผลกระทบ ผู้เสียหาย หรือเหยื่อต้องได้รับการเยียวยา แต่การใช้วิธีการตามกระบวนการเชิงแก้แค้นทดแทน มุ่งลงโทษผู้กระทำความผิดให้เหมาะสมกับการกระทำความผิดและใช้กฎหมายเป็นหลักในการกำหนดโทษ แต่ละเลยปฏิบัติต่อผู้เสียหายว่าได้รับผลกระทบอย่างไร และวิธีการแก้แค้นทดแทนโดยการนำเด็กและเยาวชนไปฝึกอบรมในศูนย์ฝึกและอบรม ยังไม่สามารถแก้ไขสาเหตุที่ทำให้เด็กกระทำความผิดได้ แต่กลับทำให้เด็กถูกกดดัน หรือมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวมากขึ้น อย่างไรก็ตามการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ก็มีข้อจำกัดโดยอาจนำมาใช้ได้เฉพาะบางกรณีเท่านั้น แต่ไม่สามารถนำมาใช้สำหรับเด็กและเยาวชนที่เป็นคดีที่มีการกระทำความผิดร้ายแรง และกระทำความผิดซ้ำซากจนติดเป็นนิสัย หรืออาจเกิดจากตัวเด็กและเยาวชนมีสาเหตุการกระทำความผิดมาจากความผิดปกติทางจิตอย่างรุนแรง จนไม่สามารถบำบัดได้ จำเป็นต้องใช้วิธีการป้องกันสังคม โดยกันตัวเด็กและเยาวชนให้อยู่ในบริเวณที่จะไม่ไปสร้างความเสียหายให้กับบุคคลอื่นได้ อีกเพื่อให้สังคมปลอดภัย เนื่องจากเด็กและเยาวชนไม่สามารถที่จะควบคุมตัวเอง และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมพื้นฐานได้ นอกจากนี้เด็กและเยาวชนที่ไม่มีผู้ปกครองหรือผู้ปกครองอยู่ในกลุ่มเสี่ยงเป็นผู้กระทำความผิด ไม่มีทักษะในการเลี้ยงดูเด็ก และชุมชนไม่มี ความตระหนักรู้ที่จะให้โอกาสแก่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด ไม่เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขการใช้วิธีสมานฉันท์ย่อมจะไม่ได้ผล

สมชัย สติรวัฒนา (2551) ศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการป้องกันการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การป้องกันการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดและใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดเชียงใหม่ คือ ครอบครัว สิ่งแวดล้อม และ พฤติกรรมการเลียนแบบจากเพื่อน และการแก้ไขปัญหาการทำความผิดของเด็กและเยาวชน โดยใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะแก้ปัญหาได้ดีกว่าการส่งเด็กและเยาวชนไปอยู่ใน ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เนื่องจากแนวคิดเชิงสมานฉันท์โดยการประชุมกลุ่มครอบครัว ทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนในการแก้ไขปรับปรุงเด็กหรือเยาวชนให้กลับตัวเป็นพลเมืองดี ขอมรับการให้อภัย มีความเข้าใจในปัญหาเด็กมากขึ้น และหากบุคคลในชุมชนยอมรับให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมก็จะสามารถช่วยในการแก้ไขการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนได้ ทั้งนี้ควรใช้วิธีการดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง มีการประสานความร่วมมือในการทำงานอย่างชัดเจน แก้ปัญหา ในทางที่เป็นรูปธรรมได้ และศาลเยาวชนและครอบครัวควรให้โอกาสคนในชุมชนมีส่วนร่วมใน การแก้ไขปัญหาเด็ก

จากการศึกษาพบว่า การประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนมีปัญหา อุปสรรค คือ ศาล เยาวชนและครอบครัวยังไม่ได้วางกรอบของคดีอย่างชัดเจน บุคคลที่เกี่ยวข้องยังไม่เข้าใจถึง เจตนารมณ์และความลึกซึ้งของกระบวนการดังกล่าวเท่าที่ควร และการขาดการรับรอง โดยกฎหมายที่ชัดเจน ทำให้การประชุมกลุ่มครอบครัวเป็นสิ่งที่ศาลเยาวชนและครอบครัว เห็นสมควรปฏิบัติเท่านั้น ปัญหาเกี่ยวกับศาลที่เกิดจากระบบการโยกย้ายผู้พิพากษาและการ เปลี่ยนผู้บริหารศาลบ่อยเกินไปจนทำให้โยกย้ายไม่ต่อเนื่อง ผู้พิพากษาที่ย้ายมาใหม่หรือผู้ พิพากษาสมทบใหม่ต้องใช้เวลาในการศึกษาจึงจะเข้าใจถึงเจตนารมณ์ที่แท้จริง ในส่วนของ แนวทางการติดตามสอดส่องเด็กและเยาวชนซึ่งได้รับการปล่อยตัวให้กลับสู่ชุมชนไม่ให้กระทำผิดซ้ำ อีกนั้น ศาลควรมีระบบติดตามดูแล คอยให้คำชี้แนะหรือติดตามดูแลเป็นระยะ โดยประสานกับพ่อแม่เด็ก และชุมชน เพราะการปล่อยให้เด็กกับพ่อแม่อยู่กันตามลำพัง โดยที่ชุมชนไม่ได้มีส่วนในการ ช่วยเหลือจะเป็นปัจจัยเสี่ยงทำให้กระทำผิดซ้ำได้

นัฐชนก หลักดี (2552) ได้ดำเนินการศึกษาเรื่องผลการดำเนินงานตามกระบวนการ ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดคดีอาญาของสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก และเยาวชนจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาผลของการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยใช้กระบวนการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนมาปรับใช้ในสถานพินิจและ คุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเชียงใหม่ สืบหาความพึงพอใจของทีมสหวิชาชีพ ผู้นำชุมชน

ผู้ปกครอง เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดในผลการดำเนินงานตามกระบวนการยุติธรรม
เชิงสมานฉันท์โดยใช้การประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและ
เยาวชนจังหวัดเชียงใหม่ และสำรวจปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินการประชุมกลุ่ม
ครอบครัวและชุมชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเชียงใหม่

ผลจากการศึกษาพบว่า การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยใช้
กระบวนการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนมาปรับใช้ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและ
เยาวชนจังหวัดเชียงใหม่เป็นการให้เด็กและเยาวชนตระหนักถึงพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของตนเอง
และให้โอกาสโอกาสได้กลับตัวแก้ไขความเสียหาย และแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำ
ของตน รับผิดชอบต่อผลกระทบและความเจ็บปวดแก่ผู้เสียหาย มีการชดเชยความเสียหายที่
เหมาะสม เด็กและเยาวชนพยายามแก้ไขผลร้ายที่เกิดกับผู้อื่น และทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นครอบครัว
ชุมชน ต่างมีส่วนรับผิดชอบในการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน ทั้งนี้ การลงโทษไม่ทำลายชีวิตปกติ
และพัฒนาการของเด็กและเยาวชน เด็กและเยาวชนได้กลับตัวเป็นคนดี คืนสู่สังคม ซึ่งตรงตามวัตถุประสงค์
ของการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน ซึ่งทำให้เด็กและเยาวชนผู้กระทำผิด ผู้ปกครอง ผู้นำ
ชุมชน รวมทั้งผู้เสียหายเกิดความพึงพอใจที่มีการนำกระบวนการดังกล่าวมาปรับใช้ในสถานพินิจฯ
จังหวัดเชียงใหม่

ในส่วนของปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน
ของสถานพินิจฯ จังหวัดเชียงใหม่พบว่า เด็กและเยาวชน และผู้ปกครองมีปัญหาในเรื่องของเวลา
ในการจัดประชุมซึ่งทำให้ต้องเสียเวลางานและขาดเรียน ปัญหาในการเดินทางสำหรับเด็กและ
เยาวชน ผู้ปกครองที่มีพื้นที่อยู่ห่างไกล ก่อให้เกิดความลำบากในการเดินทางมาร่วมประชุม และ
เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูง ส่วนทีมสหวิชาชีพอื่นๆ เช่น พนักงานอัยการ พนักงานสอบสวน
ผู้นำชุมชน และผู้เสียหายมีอุปสรรคในเรื่องของเวลาที่สถานพินิจฯ จังหวัดเชียงใหม่จัดประชุม บางครั้ง
ติดภารกิจ ไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้ ปัญหาของการเข้าร่วมประชุมกลุ่มครอบครัวเชิงสมานฉันท์
ส่วนมากเกิดจากภาระงานของแต่ละฝ่ายที่ต้องดำเนินการเป็นประจำ ซึ่งเจ้าหน้าที่หรือทีมสหวิชาชีพ
แต่ละคนต่างมีภาระงานที่แตกต่างกัน ในการประชุมแต่ละครั้งอาจไม่สามารถเข้าร่วมการประชุม
เพื่อแสดงความคิดเห็นได้เท่าที่ควร หรืออาจทำให้ขาดข้อมูลบางอย่าง

ฉัตร สุ่มตลอด (2552) ศึกษาเรื่องบทบาทเชิงรุกในการป้องกันและแก้ไขสาเหตุ
แห่งการทำความผิดของเด็กและเยาวชนของศาลจังหวัดลำปาง แผนกคดีเยาวชนและ
ครอบครัวพบว่า การดำเนินการเชิงรุกโดยการให้ความรู้ด้านกฎหมาย อบรมศีลธรรม การดำเนิน
ชีวิตให้เด็ก เยาวชน ครอบครัว และชุมชน มีการตั้งเครือข่ายตามโรงเรียนใหญ่ๆ การสร้างและ

ประสานเครือข่ายการทำงานร่วมกับหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน และให้ความรู้ทางวิทยุ ได้รับผลสำเร็จอย่างดี แต่เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดยังได้รับการดำเนินการระดับน้อย เนื่องจากบางมาตรการไม่สามารถนำมาใช้ได้ทุกคดี มาตรการต่างๆ ที่ได้ดำเนินการมาแล้วนั้น นำมาใช้กับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนในคดีรุนแรงได้ แต่ควรเพิ่มมาตรการสำหรับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดรุนแรงให้เข้มงวดขึ้น เช่น การกวดขันดูแลเด็กและเยาวชนอย่างใกล้ชิด และจริงจัง โดยใช้วิธีการคุมประพฤติเช่นเดียวกับการคุมประพฤติเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดคดีทั่วไป และกำหนดให้ชุมชนต้องรับผิดชอบด้วย เพื่อชุมชนจะได้สอดส่องดูแลความประพฤติได้ ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานเชิงรุก คือ งบประมาณ บุคลากร เวลาที่ทางโรงเรียนหรือชุมชนจัดให้มีการบรรยาย หรือให้ความรู้ นั้นไม่เพียงพอ และการดำเนินโครงการในการให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชน หรือผู้ปกครองและชุมชนของศาลและสถานพินิจฯ บางโครงการซ้ำซ้อนกับหน่วยงานอื่น ทำให้ความกระตือรือร้น หรือความสนใจของผู้รับการอบรมน้อยลง

สำหรับมาตรการตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งมีด้วยกัน 4 รูปแบบ คือ 1) การใช้วิธีการไกล่เกลี่ย 2) การประชุมกลุ่มครอบครัว 3) การพิจารณาแบบล้อมวง และ 4) คณะกรรมการบูรณาการชุมชน สามารถนำมาใช้กับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนในคดีรุนแรงในสังคมไทยได้ เนื่องจากเป็นมาตรการที่ทำให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาและเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้แสดงความรับผิดชอบต่อสังคม เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดกลับคืนสังคมด้วยความเต็มใจยอมรับของชุมชน หรือสังคมนั้นๆ ที่สำคัญชุมชนหรือสังคมต้องแสดงความรับผิดชอบต่อส่วนรวมด้วย และเมื่อสามารถนำมามาตรการตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนในคดีรุนแรงในสังคมไทยได้ ก็ย่อมนำวิธีการหรือรูปแบบดังกล่าวมาใช้กับการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนในคดีอาญาธรรมดาที่ไม่ใช่คดีรุนแรงได้ด้วยเช่นกัน เนื่องจากเป็นคดีที่มีอัตราโทษต่ำกว่า

2.5 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

